

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Θέμα

Η ενδοοικογενειακή βία στην εποχή του covid-19 στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η συμβολή των ΜΚΟ.

Νικολοπούλου Γεωργία

Επιβλέπουσα: Λαλαγιάννη Βασιλική, Καθηγήτρια

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2022

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations
Master Program in “Governance and Public Policies”

Domestic violence in the era of covid-19 in Greece and the European Union. The contribution of NGO's.

Nikolopoulou Georgia

Supervisor Lalagianni Vasiliki, Professor

Korinthos, September 2022

Περίληψη

Το φαινόμενο της έμφυλης βίας κατά των γυναικών δεν είναι πρωτοεμφανιζόμενο στις ανθρώπινες κοινωνίες, αντίθετα έχει διαχρονικό χαρακτήρα. Μια από τις όψεις του φαινομένου αυτού είναι η ενδοοικογενειακή βία, η οποία ασκείται από άτομα του οικογενειακού ή φιλικού περιβάλλοντος προς τις γυναίκες προκαλώντας σοβαρές επιπτώσεις στην ψυχοσωματική και συναισθηματική τους υγεία. Ιδιαίτερος σε περιπτώσεις κρίσεων, όπως η πανδημία του covid-19, η θέση των γυναικών επιδεινώνεται. Συγκεκριμένα, η απομόνωση, η περιορισμένη πρόσβαση σε υποστηρικτικούς θεσμούς λόγω των περιοριστικών μέτρων και η οικονομική δυσχέρεια που προκλήθηκε την περίοδο της πανδημίας αποτελούν παράγοντες που προφανώς σχετίζονται με την όξυνση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Η αντιμετώπιση του προβλήματος έχει θεμελιώδη σημασία για την εξασφάλιση της κοινωνικής αρμονίας. Ο στόχος αυτός ταυτίζεται με την αποστολή των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) που έχουν συγκροτηθεί στον ελληνικό και στον ευρωπαϊκό χώρο, οι οποίες επιδιώκουν την προώθηση των γυναικείων δικαιωμάτων και την ενίσχυση των γυναικών που βρίσκονται στη θέση του θύματος λόγω της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας. Η παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη πάνω στο θέμα της όξυνσης της ενδοοικογενειακής βίας κατά την εποχή του covid-19, σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, και στη συμβολή των ΜΚΟ στην αντιμετώπισή του.

Abstract

The phenomenon of gender-based violence against women is not a new phenomenon in human societies, on the contrary, it has a timeless character. One of the aspects of this phenomenon is domestic violence, which is practiced by people from the family or the friendly environment towards women with serious effects on their psycho-physical and emotional health. Especially in times of crises, such as the covid-19 pandemic, the position of women is being deteriorated. Isolation, limited access to supportive institutions and the economic hardship caused during the pandemic are factors that are obviously related to the exacerbation of the phenomenon of domestic violence. Addressing the problem is fundamental to ensuring social harmony. This goal coincides with the mission of Non-Governmental Organizations (NGOs) established in Greece and Europe, which seek to promote women's rights and strengthen women who are at risk of being victimized due to gender domestic violence. This project is a study on the issue of the exacerbation of domestic violence during the covid-19 era, at the Greek and European level, and the contribution of NGOs to its treatment.

Περιεχόμενα

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγή	7
Κεφάλαιο 1 ^ο Μέθοδος της έρευνας.....	9
1.1 Μεθοδολογία της έρευνας.....	9
1.2 Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας.....	9
1.3 Το δείγμα της έρευνας.....	9
1.4 Ερευνητική υπόθεση και ερευνητικά ερωτήματα/άξονες.....	9
1.5 Συλλογή των δεδομένων	10
1.6 Ανάλυση των δεδομένων	10
Κεφάλαιο 2 ^ο Έμφυλες διακρίσεις/ανισότητες και γυναικεία κακοποίηση.....	11
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση των έμφυλων διακρίσεων	11
2.2 Οι έμφυλες διακρίσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα στους νεότερους χρόνους.....	13
2.3 Γυναικεία κακοποίηση: ορισμός, μορφές	15
Κεφάλαιο 3 ^ο Η ενδοοικογενειακή βία στην εποχή του covid-19	19
3.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της ενδοοικογενειακής βίας.....	19
3.1.1 Η ενδοοικογενειακή βία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα στην εποχή του covid-19.....	20
3.2 Αίτια και επιπτώσεις	22
3.3 Νομικό πλαίσιο προστασίας.....	24
3.4 Το κίνημα MeToo	25
Κεφάλαιο 4 ^ο Οι ΜΚΟ για την ισότητα των φύλων	28
4.1 Ο ρόλος των ΜΚΟ στην ισότητα των φύλων	28
4.2 Οι ΜΚΟ «FEMEN», «ΔΙΟΤΙΜΑ», «ΤΟ ΜΩΒ»	29
4.3 Δράσεις και συμβολή των ΜΚΟ «FEMEN», «ΔΙΟΤΙΜΑ», «ΤΟ ΜΩΒ» στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας.....	30
4.3.1 Το Κέντρο WOMENSOS	32
Κεφάλαιο 5 ^ο Συνέντευξη με στέλεχος της οργάνωσης «ΤΟ ΜΩΒ»	34
Κεφάλαιο 6 ^ο Συζήτηση.....	37
Κεφάλαιο 7 ^ο Συμπεράσματα-Καλές πρακτικές.....	39
7.1 Καλές πρακτικές	39
7.2 Συμπεράσματα	40

Βιβλιογραφία	43
Παράρτημα 1.....	49
Παράρτημα 2.....	49

Εισαγωγή

Καθημερινά η ανθρώπινη κοινότητα γίνεται μάρτυρας περιστατικών άσκησης βίας και κακοποίησης κατά των γυναικών από τους συζύγους ή τους συντρόφους τους. Το φαινόμενο αυτό που περιγράφεται με τον όρο «ενδοοικογενειακή βία» είναι ιδιαίτερα ανησυχητικό λόγω της συχνότητας και της έντασης που λαμβάνει σε παγκόσμιο επίπεδο. Εμφανίζεται δε με διάφορες μορφές, είτε με την άσκηση σωματικής βίας, είτε ψυχολογικής και λεκτικής, ενώ δεν λείπουν οι περιπτώσεις που ο σύζυγος ή ο σύντροφος διαπράττει δολοφονία.

Η ενδοοικογενειακή βία σήμερα θεωρείται η πιο συχνή έκφραση της έμφυλης βίας, η οποία παρά το ισχύον νομοθετικό υποστηρικτικό πλαίσιο για τα ανθρώπινα και τα γυναικεία δικαιώματα εντείνεται και λαμβάνει διαστάσεις κοινωνικής μάστιγας. Τα τελευταία χρόνια μάλιστα, από την έναρξη της υγειονομικής κρίσης του covid-19, τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας είναι αλλεπάλληλα, με τους ειδικούς να αποδίδουν το γεγονός στον κατ' οίκον εγκλεισμό, στην κοινωνική απομόνωση, στις οικονομικές δυσχέρειες, στην ανατροπή της οικογενειακής ρουτίνας, προβλήματα που αναδύθηκαν λόγω της πανδημίας. Η έξαρση του φαινομένου κατά την περίοδο αυτή, αλλά και στην μετά covid εποχή γίνεται εμφανής και μέσω του #metoo, του κινήματος αυτού που εξαπλώθηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και αποτέλεσε το εργαλείο δημόσιας διαμαρτυρίας και καταγγελίας περιστατικών γυναικείας κακοποίησης.

Οι μελετητές υποστηρίζουν ότι η ενδοοικογενειακή βία ως μορφή της έμφυλης βίας απορρέει από τη διατήρηση των έμφυλων ανισοτήτων και διακρίσεων που βρίσκουν έρεισμα στις στερεοτυπικές αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δράσης, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτικό. Η κοινωνική κατασκευή των φύλων επιβάλλει ρόλους και υποχρεώσεις που αποτελούν τροχοπέδη στην ατομική ανάπτυξη των γυναικών και τις εγκλωβίζουν στην πατριαρχική δομή της ανδρικής κυριαρχίας.

Με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (Istanbul Convention) το 2011, η Ευρώπη έθεσε ως στόχο την πρόληψη των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και την επιβολή ποινών στους δράστες. Η Σύμβαση ενσωματώθηκε στην ελληνική νομοθεσία το 2018 με την πρόβλεψη πολιτικών και μέτρων για την προστασία των γυναικών-θυμάτων. Παράλληλα, η ελληνική πολιτεία αναγνώρισε το έργο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) για τη στήριξη και ενδυνάμωση των γυναικών με

σκοπό την πρόληψη και την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας. Σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο η συγκρότηση των ΜΚΟ αποσκοπεί στην αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων, στην κατοχύρωση των γυναικείων δικαιωμάτων και στην ανάπτυξη πολιτικών και δράσεων που μπορούν να ενισχύσουν τις γυναίκες να συνειδητοποιήσουν την ισότιμη θέση τους και να αντισταθούν σε κάθε προσπάθεια άσκησης βίας εναντίον τους.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας στις διαστάσεις που έχει λάβει πρόσφατα και συγκεκριμένα από την περίοδο της πανδημίας covid-19, στον ευρωπαϊκό και στον ελληνικό χώρο, καθώς επίσης και να εστιάσει στη συμβολή των ΜΚΟ στην αντιμετώπισή του. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μέθοδος της παρούσας έρευνας η οποία στηρίζεται στη συλλογή στοιχείων μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και μέσω της συνέντευξης με στέλεχος της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ». Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τις έμφυλες διακρίσεις και τη γυναικεία κακοποίηση στις διάφορες μορφές της. Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας κατά την περίοδο της πανδημίας αναλύοντας τα αίτια και τις επιπτώσεις του καθώς και το υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο για την προστασία των γυναικών, ενώ επίσης γίνεται λόγος για το κίνημα #metoo. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται ο ρόλος των ΜΚΟ στο υπό εξέταση ζήτημα μέσα από την παρουσίαση των δράσεων των οργανώσεων FEMEN, ΔΙΟΤΙΜΑ, ΤΟ ΜΩΒ, ενώ επίσης γίνεται αναφορά στο Κέντρο WOMENSOS της ΓΓΟΠΙΦ, το οποίο έχει τον θεσμικό ρόλο της υποστήριξης των γυναικών-θύματων της ενδοοικογενειακής βίας. Στο πέμπτο κεφάλαιο καταγράφονται οι πληροφορίες που προέκυψαν από τη συνέντευξη που πραγματοποιήθηκε με στέλεχος της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ» και στο κεφάλαιο 6 γίνεται συζήτηση όπου αναλύονται οι πληροφορίες αυτές που απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα. Η εργασία ολοκληρώνεται με συμπεράσματα και καλές πρακτικές στο έβδομο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 1^ο Μέθοδος της έρευνας

1.1 Μεθοδολογία της έρευνας

Η παρούσα εργασία βασίζεται στη βιβλιογραφική έρευνα σε συνδυασμό με την ποιοτική έρευνα μέσω της συνέντευξης. Η ποιοτική μέθοδος θεωρείται η καταλληλότερη στην περίπτωση διερεύνησης ζητημάτων που σχετίζονται με την υγεία και την ευημερία των ατόμων στις σύγχρονες κοινωνίες (Dickson-Swift et al., 2007: 327) και στηρίζεται στην εγκυρότητα που δίνει η ακριβής περιγραφή της δράσης των ανθρώπων (Παπαγεωργίου, 1998, 5). Συγκεκριμένα, για τις ΜΚΟ FEMEN και ΔΙΟΤΙΜΑ οι πληροφορίες αντλήθηκαν από βιβλιογραφικές πηγές από το διαδίκτυο, ενώ για ΤΟ ΜΩΒ συλλέχθηκαν στοιχεία μέσω της συνέντευξης που πραγματοποιήθηκε με στέλεχος της συγκεκριμένης οργάνωσης.

1.2 Αντικείμενο και σκοπός της έρευνας

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η παρουσίαση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας στην εποχή του covid-19 στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Ευρώπης καθώς και η διερεύνηση της συμβολής των ΜΚΟ στην αντιμετώπιση του προβλήματος. Σκοπός είναι να καταγραφεί η έκταση του προβλήματος με έμφαση στο κοινωνικό προφίλ των θυμάτων, στις συναισθηματικές αντιδράσεις τους απέναντι στις πράξεις βίας και κακοποίησης, καθώς και ο βαθμός στον οποίο τα θύματα έχουν γνώση των δικαιωμάτων και των μέσων προστασίας τους. Παράλληλα, η έρευνα στοχεύει να αναδείξει τον ρόλο των ΜΚΟ στην ενδυνάμωση των γυναικών μέσα από δράσεις και προγράμματα που υλοποιούν.

1.3 Το δείγμα της έρευνας

Το δείγμα της έρευνας είναι η κ. Βωβού Διονυσία (Σίσσυ), αντιπρόεδρος της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ», που έχει άμεση γνώση για τις δράσεις και τα προγράμματα που υλοποιεί η συγκεκριμένη οργάνωση, καθώς και για τα μέσα ενδυνάμωσης και στήριξης που υιοθετούνται για τις γυναίκες-θύματα της ενδοοικογενειακής βίας.

1.4 Ερευνητική υπόθεση και ερευνητικά ερωτήματα/άξονες

Η έρευνα στρέφεται γύρω από την ερευνητική υπόθεση που αφορά στον ρόλο των ΜΚΟ στο ζήτημα της αυξανόμενης ενδοοικογενειακής βίας κατά την εποχή της πανδημίας στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.

Για τους σκοπούς διερεύνησης της ανωτέρω υπόθεσης, ο ερευνητής διέκρινε τρεις διερευνητικούς άξονες, οι οποίοι αποτελούν τα ερευνητικά ερωτήματα της ποιοτικής έρευνας:

Άξονας 1^{ος}: κοινωνικό προφίλ των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας.

Άξονας 2^{ος}: συναισθηματική κατάσταση θυμάτων και βαθμός ενημέρωσης.

Άξονας 3^{ος}: συμβολή των ΜΚΟ στην πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

1.5 Συλλογή των δεδομένων

Στην παρούσα ποιοτική έρευνα, ο ερευνητής αξιοποιεί το ερευνητικό εργαλείο της ημι-δομημένης συνέντευξης χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις σχεδιασμένες με βάση τους θεματικούς άξονες/ερευνητικά ερωτήματα (βλ. Παράρτημα). Η συνέντευξη αποτελεί μια από τις κυριότερους μεθόδους συλλογής δεδομένων και χρησιμοποιείται για την καταγραφή γνώσεων, πληροφοριών, για τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων κ.ά. Η ημι-δομημένη συνέντευξη είναι η πιο ευέλικτη μορφή του συγκεκριμένου ερευνητικού εργαλείου, καθώς επιτρέπει στον ερευνητή να εμβαθύνει στα διερευνώμενα ζητήματα προσαρμόζοντας τις ερωτήσεις με βάση τις γνώσεις και εμπειρίες του συνεντευξιαζόμενου ώστε να αντλήσει όσο το δυνατό περισσότερα χρήσιμα στοιχεία για την έρευνα (Παπαϊωάννου κ. συν., 2004: 342).

1.6 Ανάλυση των δεδομένων

Η ανάλυση των δεδομένων περιλαμβάνει αρχικά τη μεταφορά των προφορικών δεδομένων σε γραπτό κείμενο με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια. Στη συνέχεια, επιχειρείται μέσω της θεματικής ανάλυσης η συστηματική καταγραφή των κύριων σημείων των απαντήσεων που προσφέρουν χρήσιμο υλικό στα προς διερεύνηση ζητούμενα. Σημεία τα οποία ξεφεύγουν από το ερευνητικό ερώτημα δεν χρειάζεται να κωδικοποιηθούν και απορρίπτονται. Οι κοινές πληροφορίες συγχωνεύονται ώστε να υπάρχει ενότητα στα θέματα που μελετώνται. Για τον έλεγχο της εγκυρότητας της θεματικής ανάλυσης μπορεί να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες να επιβεβαιώσουν τα αποτελέσματα της ανάλυσης τα οποία τους δίνονται σε γραπτό κείμενο. Ακολουθεί η συγγραφή των ευρημάτων που αφορούν στους θεματικούς άξονες και γίνεται συζήτηση αυτών σε συσχέτιση με τα ευρήματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης (Γαλάνης, 2018: 417-419).

Κεφάλαιο 2^ο Έμφυλες διακρίσεις/ανισότητες και γυναικεία κακοποίηση

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση των έμφυλων διακρίσεων

Οι διακρίσεις που έχουν ως βάση και κριτήριο το φύλο είναι γνωστές με τον όρο «έμφυλες διακρίσεις». Η έννοια του «φύλου» (gender) αναφέρεται στα χαρακτηριστικά των γυναικών και ανδρών που είναι κοινωνικά κατασκευασμένα. Αυτά περιλαμβάνουν νόρμες, συμπεριφορές και ρόλους που καθορίζουν το ανδρικό και γυναικείο φύλο και τις μεταξύ τους σχέσεις. Ως κοινωνική κατασκευή το φύλο διαφοροποιείται από κοινωνία σε κοινωνία και μπορεί να μεταβάλλεται με το πέρασμα του χρόνου. Παράγει δε ανισότητες οι οποίες οδηγούν στις έμφυλες διακρίσεις. Οι τελευταίες σχετίζονται και με άλλους παράγοντες διακρίσεων όπως την εθνότητα, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, την αναπηρία, την ηλικία, τη γεωγραφική τοποθεσία, την έμφυλη ταυτότητα, τον σεξουαλικό προσανατολισμό (World Health Organization, n.d.).

Η διάκριση με βάση το κοινωνικά κατασκευασμένο φύλο αποτελεί την προκατειλημμένη αντιμετώπιση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων που καλλιεργείται στους κόλπους μιας κοινωνίας η οποία διέπεται από συγκεκριμένους κανόνες και έχει μια διαμορφωμένη κουλτούρα. Γενικότερα, ο όρος της έμφυλης ανισότητας χρησιμοποιείται για να αποδώσει τις διακρίσεις προς τις γυναίκες, οι οποίες λογίζονται ως το κατώτερο και πιο αδύναμο τμήμα της ανδροκρατούμενης κοινωνίας (Shastri, 2014: 27).

Όπως αναφέρουν οι Pounder & Coleman (2002: 124-125), σε ένα κοινωνικό πλαίσιο τα στερεότυπα για τους έμφυλους ρόλους και οι προσδοκίες για το τι είναι αρσενικό και τι θηλυκό συμβάλλουν στην παγίωση των έμφυλων διακρίσεων που διατρέχει εν τέλει όλους τους τομείς, της οικογένειας, της εκπαίδευσης, της εργασίας. Το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον διαμορφώνει και κατασκευάζει τις ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών, οι οποίες αποτυπώνονται στις σχέσεις εξουσίας και υποταγής που διέπουν τα φύλα και συντηρούνται στις σύγχρονες κοινωνίες.

Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό της Unicef, οποιαδήποτε διάκριση, αποκλεισμός ή περιορισμός που γίνεται με βάση το φύλο και έχει ως αποτέλεσμα ή ως σκοπό να βλάψει ή να ακυρώσει την ανθρώπινη υπόσταση στον πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό βίο, συνιστά την έμφυλη διάκριση και αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου (Unicef, 2017).

Κάθε κατάσταση όπου ένα άτομο στερείται μια ευκαιρία ή κρίνεται εσφαλμένα με βάση το φύλο του και οποιαδήποτε άνιση μεταχείριση που βασίζεται στο ίδιο κριτήριο αναφέρεται ως έμφυλη διάκριση ή αλλιώς ως σεξισμός (Salvini, 2014: 2424).

Επομένως, ως έμφυλη διάκριση μπορεί να οριστεί η άνιση και άδικη μεταχείριση των γυναικών, η στέρηση των ίσων ευκαιριών και η παραβίαση των δικαιωμάτων τους (Zarar et al., 2017: 1).

Οι έμφυλες διακρίσεις συνιστούν μια μορφή ανισότητας που επηρεάζει την ικανότητα των γυναικών να συμμετέχουν ελεύθερα και ολοκληρωτικά στην κοινωνία και οδηγεί σε επιβλαβείς ψυχολογικές επιπτώσεις. Περίπου ο μισός πληθυσμός της γης είναι γυναίκες, από τις οποίες ένα μεγάλο ποσοστό γίνεται θύμα διακρίσεων σε κάποια φάση της ζωής τους άμεσα ή έμμεσα. Οι διακρίσεις αυτές εμφανίζονται ποικιλοτρόπως στις διάφορες χώρες, κοινότητες, θρησκείες (Pokharel, 2008: 80). Στις δυτικές κοινωνίες οι γυναίκες φαίνεται να βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση σε σχέση με τις γυναίκες ισλαμικών ή άλλων χωρών, όπου η θέση τους είναι ιδιαίτερα δυσμενής.

Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που οι έμφυλες διακρίσεις λόγω στερεοτυπικών πατριαρχικών αντιλήψεων καταλήγουν σε βίαιες εκδηλώσεις κατά των γυναικών. Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών αναφέρει ότι κάθε πράξη που έχει ή μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη φυσική, σεξουαλική και ψυχολογική βλάβη των γυναικών ή ακόμα και η απειλή πράξεων εξαναγκασμού, περιορισμού της ελευθερίας των γυναικών στη δημόσια και ιδιωτική ζωή εντάσσεται στο φαινόμενο της έμφυλης βίας (United Nations, 1993).

Κάθε τέτοια πράξη αντίκειται στον Στόχο 5 του ΟΗΕ «Ισότητα των Φύλων», ο οποίος επιδιώκει «τον τερματισμό κάθε μορφής διακρίσεων κατά των γυναικών και κοριτσιών, οπουδήποτε» και την «εξάλειψη όλων των μορφών βίας κατά των γυναικών και κοριτσιών τόσο στην ιδιωτική όσο και στη δημόσια ζωή...». Ο Στόχος 5 επιδιώκει την εξάλειψη όλων των πρακτικών που υποβιβάζουν τη γυναικεία αξιοπρέπεια (καταναγκαστικός γάμος, ακρωτηριασμός γεννητικών οργάνων κ.ά.), την αναγνώριση της μη αμειβόμενης οικιακής εργασίας, την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών πρόσβασης σε θέσεις ηγεσίας, την διασφάλιση της σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, την ενδυνάμωση των γυναικών μέσω πολιτικών και νομοθετικών ρυθμίσεων (Ηνωμένα Έθνη, χ.χ.).

Οι προϋπάρχουσες ανισότητες μεταξύ των φύλων μπορεί να επιδεινωθούν σε περιστάσεις έκτακτων συνθηκών, όπως συγκρούσεις ή φυσικές καταστροφές, οπότε ο κίνδυνος βίας, εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης αυξάνεται, τόσο για τις γυναίκες όσο και για τα κορίτσια. Συγχρόνως σε συνθήκες κρίσεων, τα εθνικά συστήματα, η κοινότητα και τα δίκτυα κοινωνικής στήριξης αποδυναμώνονται. Ένα περιβάλλον

ατιμωρησίας ίσως να σημαίνει για τους δράστες ότι δεν λογοδοτούν, γεγονός που ενθαρρύνει την τέλεση βίαιων ή απειλητικών πράξεων (Unicef, 2017).

2.2 Οι έμφυλες διακρίσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα στους νεότερους χρόνους

Οι έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες αποτελούν ένα φαινόμενο βαθιά ριζωμένο στις ανθρώπινες κοινωνίες για εκατοντάδες χρόνια. Κατά τον 20^ο αιώνα, τα δικαιώματα των γυναικών στη δημόσια και ιδιωτική σφαίρα και η εξάλειψη της έμφυλης ανισότητας αποτέλεσαν κεντρικό ζήτημα του φεμινιστικού κινήματος που κορυφώθηκε από τη δεκαετία του 1950. Έκτοτε, το φεμινιστικό κίνημα έχει διέλθει διάφορες φάσεις με διαφορετικές διεκδικήσεις που προσαρμόζονται στις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες αναφορικά με τη θέση της γυναίκας σε κάθε εποχή. Μάλιστα, οι διεκδικήσεις όσον αφορά στις έμφυλες διακρίσεις έχουν διευρυνθεί και συμπεριλαμβάνουν σήμερα τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα των ΛΟΑΤΚΙ και γενικότερα αυτών που επιθυμούν να αυτοπροσδιορίζονται ως προς το φύλο τους (Ρεθυμιωτάκη κ. ά., 2015: 135-136).

Κατά τη δεκαετία του 1970, στη διάρκεια του δεύτερου φεμινιστικού κύματος, επιτεύχθηκε η προώθηση του ζητήματος της γυναικείας κακοποίησης μέσα από τις ομάδες συνειδητοποίησης όπου οι γυναίκες μοιράζονταν τις εμπειρίες τους σχετικά με τη σωματική βία, τους βιασμούς και τις αιμομιξίες. Οι συνειδητοποιημένες γυναίκες και οι ακτιβίστριες άρχισαν να οργανώνουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης, να γράφουν βιβλία, να δημιουργούν χώρους-καταφύγια για τις κατατρεγμένες γυναίκες και να υποστηρίζουν νομοθετικές μεταρρυθμίσεις σχετικά με την κακοποίηση των παιδιών, την ενδοοικογενειακή βία και τη σεξουαλική επίθεση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 η βία κατά των γυναικών άρχισε να αντιμετωπίζεται ως δημόσιο ζήτημα υγείας. Η οπτική αυτή προσδιόρισε την επικράτηση και τα είδη της έμφυλης βίας και οδήγησε στην ανάπτυξη μοντέλων ερμηνείας της βίας καθώς και προγραμμάτων παρέμβασης για τη θεραπεία και υποστήριξη των θυμάτων. Πρόσφατα, η βία κατά των γυναικών αναγνωρίστηκε ως ζήτημα που άπτεται των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ως σοβαρή απειλή για την υγεία και την ευημερία των γυναικών. Πηγάζει δε από τις διαιωνιζόμενες ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών (Kelmendi, 2013: 560).

Στη χώρα μας, οι γυναίκες έως τα μέσα περίπου του 20^{ου} αιώνα δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα. Επίσης, αποκλείονταν από τη συμμετοχή σε διαγωνισμούς για να διοριστούν σε δημόσιες θέσεις (Δικαστική υπηρεσία, Διπλωματική υπηρεσία, Συμβούλιο της Επικρατείας, Αρχαιολογική υπηρεσία, Χημείο του Κράτους) (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2002: 5).

Με την ψήφιση της Διεθνούς Σύμβασης του ΟΗΕ το 1952 για την ισότητα των πολιτικών δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και την ισότητα στην πρόσβαση στα δημόσια λειτουργήματα, η ελληνική πολιτεία έκανε σημαντικά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή. Με το Σύνταγμα του 1952 δόθηκε η δυνατότητα στη Βουλή να συντάξει νόμο για την απονομή στις ελληνίδες του εκλογικού δικαιώματος. Με το Σύνταγμα του 1975 καθιερώθηκε η αρχή της ισότητας των δύο φύλων, καθώς διατυπώθηκε ρητά ότι «οι Έλληνες και οι Ελληνίδες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» (Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2002: 5-8).

Στον πυρήνα των έμφυλων διακρίσεων η βία που βασίζεται στην διαφορά των φύλων εξακολουθεί να είναι ένα ενδημικό πρόβλημα που επηρεάζει δυσανάλογα τις γυναίκες και τα κορίτσια. Από τις μορφές έμφυλης βίας, η ενδοοικογενειακή βία φαίνεται να αυξάνεται σημαντικά σε περιόδους κρίσεων. Ο δράστης είναι ο σύντροφος τουλάχιστον για μία στις πέντε γυναίκες που βιώνουν κάποια μορφή βίας ή κακομεταχείρισης και στις περισσότερες από τις μισές περιπτώσεις θυμάτων γυναικοκτονιών. Οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να βιώσουν πράξεις βίας σεξουαλικής φύσης από ένα μέλος της οικογένειας ή έναν συγγενή.

Η πρόσφατη περίοδος της πανδημίας covid-19 αποτέλεσε μια μεγάλη πρόκληση για το ζήτημα της έμφυλης βίας, καθώς όξυνε τις ενδοοικογενειακές συγκρούσεις, στην Ευρώπη και αλλού. Ο υποχρεωτικός εγκλεισμός (lockdown) σε συνδυασμό με τα εντεινόμενα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα των τελευταίων ετών οδήγησαν στην εκδήλωση επιθετικών και κακοποιητικών συμπεριφορών από άνδρες προς τις συζύγους ή τις συντρόφους τους (Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, 2020a).

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι παρά τις κατακτήσεις των γυναικών μέσα από τους φεμινιστικούς αγώνες και παρά τη νομοθετική κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους, σήμερα διαπιστώνονται φαινόμενα καταστρατήγησής τους. Ακόμα και σε αναπτυγμένες χώρες που θεωρούνται ότι προστατεύουν τα δικαιώματα των γυναικών, οι έμφυλες διακρίσεις υφίστανται με κάποια μορφή στον οικονομικό και στον κοινωνικό τομέα. Σε πολλές αναπτυσσόμενες και υποανάπτυκτες χώρες οι γυναίκες

δεν τυγχάνουν ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση και στην υγεία (Zarar et al., 2017: 1). Το έμφυλο χάσμα δεν έχει περιοριστεί παρά μόνο στο μικρό ποσοστό 4% τα τελευταία δέκα χρόνια, παρά τα μέτρα που έχουν υιοθετήσει οι κυβερνήσεις (Wani & Dastidar, 2018: 384).

Οι νομοθετικές ρυθμίσεις φαίνεται πως δεν επαρκούν για την προάσπιση των γυναικείων δικαιωμάτων. Οι σύγχρονες μάστιγες της κακοποίησης, της εκμετάλλευσης, της καταπίεσης και του αποκλεισμού δημιουργούν προβληματισμό αναφορικά με την κοινωνική συνοχή σε έναν φαύλο κύκλο δαιμονοποίησης του γυναικείου φύλου.

2.3 Γυναικεία κακοποίηση: ορισμός, μορφές

Η γυναικεία κακοποίηση αποτελεί ένα δυναμικό και σύνθετο φαινόμενο που ξεπερνά τα φυλετικά και εθνικά όρια καθώς επίσης το φύλο και την ηλικία. Αναγνωρίζεται δε από ομάδες και κυβερνήσεις ως ένα παγκόσμιο πρόβλημα και μια σοβαρή παραβίαση των δικαιωμάτων των γυναικών (Kelmendi, 2013: 559).

Ειδικές ομάδες γυναικών, όπως οι μετανάστριες, οι γυναίκες με αναπηρία, άτομα που ανήκουν στην ομάδα ΛΟΑΤΚΙ, αλλά και όσες διαβιούν σε ιδρύματα είναι πιο πιθανό να γίνουν θύματα πολλαπλών μορφών βίας και κακοποίησης (European Parliament, 2020a).

Ως γυναικεία κακοποίηση ορίζεται η βία σε βάρος των γυναικών που περιλαμβάνει κάθε πράξη λεκτικής ή σωματικής βίας, εξαναγκασμού ή απειλής για τη ζωή, προκαλεί σωματική ή ψυχολογική βλάβη, ταπείνωση ή αυθαίρετη στέρηση της ελευθερίας και διαιωνίζει τη γυναικεία υποταγή. Η άσκηση βίας από έναν άνδρα προς τη σύντροφό του μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Σε ατομικό επίπεδο, η κακομεταχείριση στην παιδική ηλικία, τα βιώματα συζυγικής βίας μέσα στο σπίτι, η απουσία ή η απόρριψη του πατέρα και η συχνή χρήση του αλκοόλ θεωρούνται ως κάποιες από τις κύριες αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν έναν άνδρα στη γυναικεία κακοποίηση. Σε ενδοοικογενειακό επίπεδο και σε επίπεδο σχέσεων, η ανδρική κυριαρχία στην οικονομική ισχύ και στη λήψη των αποφάσεων, καθώς και οι συζυγικές συγκρούσεις είναι ισχυροί παράγοντες κακοποίησης. Σε επίπεδο κοινότητας, η απομόνωση της γυναίκας και η έλλειψη κοινωνικής υποστήριξης, καθώς και η ύπαρξη ομάδων που νομιμοποιούν την ανδρική βία, είναι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν σε υψηλά ποσοστά βίας (Heise et al., 2022: S6).

Αν και η κακοποίηση σχετίζεται με περιστατικά βίας, εν τούτοις οι δύο αυτοί όροι δεν είναι ταυτόσημοι. Σύμφωνα με τους Krug et al. (2002: 5), με τον όρο «βία» προσδιορίζεται η σκόπιμη άσκηση δύναμης ή η απειλή της με αρνητικές επιπτώσεις στην ανθρώπινη υπόσταση. Ως κακοποίηση ορίζεται κάθε πράξη ή παράλειψη ορθής ενέργειας που έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση βλάβης στο θύμα. Ωστόσο οι δύο έννοιες χρησιμοποιούνται συχνά για να δηλώσουν το ίδιο φαινόμενο καθώς εμφανίζονται με αλληλεπικαλυπτόμενες εκδηλώσεις.

Η γυναικεία κακοποίηση που απορρέει από τις κοινωνικά κατασκευασμένες διαφορές του φύλου είναι ένας όρος ομπρέλα για κάθε επιβλαβή πράξη που διαπράττεται ενάντια στη θέληση του ατόμου. Η φύση και η έκταση των διαφορετικών μορφών βίας ποικίλλει ανάλογα με τους πολιτισμούς, τις χώρες, τις περιοχές. Σε αυτές περιλαμβάνονται η σεξουαλική βία/εκμετάλλευση/κακομεταχείριση, η εξώθηση στην πορνεία, η ενδοοικογενειακή βία, η εμπορία ανθρώπων, ο καταναγκασμός σε πρόωρο γάμο, οι επιβλαβείς παραδοσιακές πρακτικές, όπως ο ακρωτηριασμός των γυναικείων γεννητικών οργάνων και οι δολοφονίες τιμής (Unicef, 2017).

Άλλες περιπτώσεις γυναικείας κακοποίησης είναι η άσκηση ψυχολογικής βίας, η παρενόχληση, ο καταναγκασμός σε έκτρωση και στείρωση. Ειδικές ομάδες γυναικών, όπως μετανάστριες ή γυναίκες με προβλήματα αναπηρίας, είναι πιο πιθανό να βιώσουν μια βίαιη εμπειρία που απορρέει από τις έμφυλες διακρίσεις (European Commission, 2022). Η δολοφονία τιμής διαπράττεται εξαιτίας της αντίληψης ότι ένα θηλυκό μέλος προκαλεί ατίμωση στην οικογένεια και αποτελεί ένα φαινόμενο που εντείνεται σε χώρες της Μέσης Ανατολής. Ο ακρωτηριασμός των γεννητικών οργάνων είναι μια πρακτική που συμβαίνει κατά κόρον στην Αφρική και την Υεμένη (Wani & Dastidar, 2018: 387) και σε διασπορικές κοινότητες Αφρικανών ανά τον κόσμο, παρόλο που απαγορεύεται διά νόμου.

Στην Ινδία υπάρχει το οξύ και το κάψιμο των γυναικών λόγω ανεπαρκούς προίκα. Η άμβλωση λόγω φύλου αποτελεί μια ακόμα πρακτική έμφυλης ανισότητας που τροφοδοτεί την εμπορία ανθρώπων, τη δημογραφική ανισορροπία και τη σεξουαλική εκμετάλλευση. Η Ινδία και η Κίνα, τα δύο πιο πυκνοκατοικημένα έθνη στη γη, διατηρούν ανεπίσημα αυτή την πρακτική προκρίνοντας την επιλογή γέννησης αγοριών (Wani & Dastidar, 2018: 387).

Μια άλλη μορφή κακοποίησης που βασίζεται στις έμφυλες διαφορές και αναδύεται τα τελευταία χρόνια είναι αυτή που παράγεται μέσω του διαδικτύου. Εκφράζεται δε με ρητορική μίσους κατά των γυναικών και εξαπλώνεται ραγδαία στα μέσα κοινωνικής

δικτύωσης. Οι δράστες έχουν την αίσθηση της ατιμωρησίας λόγω της ανωνυμίας που προσφέρει η online επικοινωνία, ωστόσο οι επιπτώσεις είναι σοβαρές κυρίως για τις νεότερες σε ηλικία γυναίκες που νιώθουν ότι στοχοποιούνται (European Commission, 2021). Επιπλέον, η έμφυλη βία στον κυβερνοχώρο μπορεί να λαμβάνει τη μορφή της μη συναινετικής πορνογραφίας, δηλαδή της διαδικτυακής προβολής σεξουαλικών φωτογραφιών χωρίς τη συγκατάθεση του ατόμου που εμφανίζεται σε αυτές. Συχνά λαμβάνει τη μορφή εκδίκησης και είναι γνωστό ως revenge porn. Οι επιπτώσεις είναι ανυπολόγιστες, από την απόλυση του ατόμου από την εργασία του έως την αυτοκτονία (Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, 2020a). Κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19, στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυξήθηκαν τα περιστατικά έμφυλης βίας στον κυβερνοχώρο, καθώς η χρήση των ψηφιακών μέσων επεκτάθηκε ως μέσο εκπαίδευσης, εργασίας, ψυχαγωγίας (UNWOMEN, 2020).

Ο σεξουαλικός καταναγκασμός και η κακομεταχείριση αποτελούν μια ακόμα μορφή γυναικείας κακοποίησης. Τέτοιου είδους περιστατικά μπορεί να συμβούν σε οποιαδήποτε στιγμή της ζωής μιας γυναίκας και περιλαμβάνει πρακτικές από τον βιασμό έως τον εξαναγκασμό σε σεξουαλική συνεύρεση όπου η γυναίκα αντιμετωπίζει την έλλειψη επιλογής υπό τον φόβο σωματικών ή κοινωνικών συνεπειών. Χαρακτηριστικό είναι ότι η μη συναινετική σεξουαλική συνεύρεση μπορεί να συμβεί μεταξύ συζύγων, οικογενειακών μελών, ερωτικών συντρόφων ή γνωστών στον κοινωνικό ή εργασιακό χώρο (Heise et al., 2002: S6). Ωστόσο, η βία κατά των γυναικών μπορεί να εκδηλώνεται στην κοινότητα, από άτομα πέραν του οικείου περιβάλλοντος (Heise, 1993: 78).

Μία από τις πιο ακραίες μορφές γυναικείας κακοποίησης είναι τα εγκλήματα που έχουν ως κύριο κίνητρο ή ως βασική αιτία την έμφυλη διάκριση. Τα πιο προφανή παραδείγματα εγκλημάτων που σχετίζονται με το φύλο περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων τον βιασμό-φόνο, τη βία που ασκεί ο σύντροφος και κλιμακώνεται σε δολοφονία, τους θανάτους με αιτία την προίκα, τα εγκλήματα που διαπράττονται για την λεγόμενη (ανδρική) τιμή και τους θανάτους που προκύπτουν από επιβλαβείς πρακτικές ή παραμέληση. Ο όρος «γυναικοκτονία» χρησιμοποιείται για να περιγράψει τα εγκλήματα αυτού του είδους. Τα παραπάνω περιστατικά είναι εξέχουσας σοβαρότητας καθώς αντιπροσωπεύουν την υπέρτατη πράξη, δηλαδή την αφαίρεση της ζωής, που βιώνεται από γυναίκες που ζουν σε ένα διηνεκές βίας και σε συνθήκες έμφυλων διακρίσεων (United Nation Human Rights, n.d.).

Ωστόσο, η πιο κοινή μορφή κακοποίησης είναι η ενδοοικογενειακή βία ή αυτή που προέρχεται από τον σύντροφο (Heise, 1993: 78). Διεθνείς μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η ενδοοικογενειακή και η σεξουαλική βία κλιμακώνονται κατά τη διάρκεια και μετά από μεγάλης κλίμακας καταστροφές ή κρίσεις (New Zealand Family Violence Clearinghouse (NZFVC), 2020).

Τα στοιχεία του Οργανισμού της Ε.Ε. για τα Θεμελιώδη Δικαιώματα για τα περιστατικά της γυναικείας κακοποίησης και βίας είναι αποκαλυπτικά. Περίπου 13 εκατομμύρια γυναίκες στην Ε.Ε., ηλικίας από 18 έως 74 ετών, έχουν υποστεί σωματική βία από το 2013 έως το 2014, ποσοστό 7%. Το ίδιο διάστημα 3-7 εκατομμύρια υπέστησαν σεξουαλική βία (2%). Περίπου 12% των γυναικών, ήτοι 21 εκατομμύρια γυναίκες στην Ε.Ε., αναφέρουν ότι έχουν βιώσει σεξουαλική κακοποίηση από ενήλικο άνδρα πριν την ηλικία των 15 ετών (European Union Agency for Fundamental Rights, 2014).

Κεφάλαιο 3^ο Η ενδοοικογενειακή βία στην εποχή του covid-19

3.1 Εννοιολογικός προσδιορισμός της ενδοοικογενειακής βίας

Η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο, εφόσον ο θεσμός της οικογένειας υπάρχει σε όλους τους πολιτισμούς. Ωστόσο, έως τη δεκαετία του 1960 το ζήτημα αυτό δεν αναδείχθηκε επαρκώς, γεγονός που οφείλεται στις υφιστάμενες πολιτιστικές νόρμες που δεν επέτρεπαν να θεωρηθεί ως υπαρκτό πρόβλημα και μάλιστα με σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις. Για τον λόγο αυτό, η βία που προέρχεται από τον σύντροφο πρόσφατα αναγνωρίστηκε ως κοινωνικό και νομικό ζήτημα. Αυτού του είδους η βία ή κακομεταχείριση είναι η πιο συνηθισμένη και ευρύτερα διαδεδομένη (Kelmendi, 2013: 560).

Όπως υποστηρίζουν οι Heise et al. (2002: S6), η σοβαρότερη μορφή έμφυλης βίας είναι αυτή που βιώνουν οι γυναίκες από τους συντρόφους τους. Η ενδοοικογενειακή βία αναφέρεται στη διαπροσωπική βία που συντελείται στο οικογενειακό περιβάλλον, στις οικογενειακές και στις συντροφικές σχέσεις. Χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια του ενός ατόμου να κυριαρχήσει και να ελέγξει το άλλο προκαλώντας του ψυχολογική ή σωματική βλάβη. Εκδηλώνεται με πράξεις σωματικής επιθετικότητας-ξυλοδαρμοί, χτυπήματα-και ψυχολογικής κακοποίησης-ταπείνωση, εκφοβισμός. Συνοδεύεται συχνά από εξαναγκασμό σε σεξουαλική επαφή ή/και από ελεγκτική συμπεριφορά με την οποία περιορίζεται η επικοινωνία του θύματος με το οικείο περιβάλλον του, καθώς και η δυνατότητα πρόσβασης σε πληροφορίες ή βοήθεια. Η ενδοοικογενειακή βία είναι μια σκόπιμη πράξη και σπάνια ένα μεμονωμένο γεγονός. Εμφανίζεται δε με όλο και μεγαλύτερη συχνότητα και σοβαρότητα (Naik & Naik, 2016: 1698).

Σύμφωνα με τον ν. 4531/2018 για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (ΦΕΚ62/τ.Α'/05.04.2018), ο όρος *«ενδοοικογενειακή βία σημαίνει όλες τις πράξεις σωματικής, σεξουαλικής, ψυχολογικής ή οικονομικής βίας που συμβαίνουν εντός της οικογένειας ή οικογενειακής μονάδας ή μεταξύ πρώην ή νυν συζύγων ή συντρόφων, είτε ο δράστης διαμένει ή διέμενε στην ίδια κατοικία με το θύμα είτε όχι»*.

Όπως αναφέρουν οι Flury et al. (2010: 2), η ενδοοικογενειακή βία είναι η απειλή άσκησης ή η άσκηση φυσικής, ψυχολογικής, συναισθηματικής βίας από ένα άτομο του οικείου περιβάλλοντος με σκοπό να βλάψει ή να εξασφαλίσει τον έλεγχο του θύματος. Ο όρος «ενδοοικογενειακή» δηλώνει την εγγύτητα η οποία χαρακτηρίζει τη σχέση του θύτη και του θύματος και όχι τα όρια του οίκου. Για τον λόγο αυτό χρησιμοποιείται

εναλλακτικά ο όρος «βία στο άμεσο κοινωνικό περιβάλλον» και αναφέρεται στη βία που λαμβάνει χώρα μεταξύ των ενηλίκων.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, η ενδοοικογενειακή βία αναγνωρίζεται ως ψυχολογική, σωματική ή σεξουαλική βία ή απειλή στα όρια του οικογενειακού περιβάλλοντος. Ο θύτης μπορεί να είναι ο σύζυγος, ο σύντροφος, ένας φίλος ή ένα μέλος της οικογένειας (Khatoon et al., 2021: 1). Το Ινστιτούτο NIHCΕ ορίζει την ενδοοικογενειακή βία και κακομεταχείριση ως κάθε γεγονός ελεγκτικής, εξαναγκαστικής και απειλητικής συμπεριφοράς που συμβαίνει στο πλαίσιο της οικογένειας ή μεταξύ αυτών που είναι ή έχουν υπάρξει σύντροφοι. Περιλαμβάνει δε φυσική, ψυχολογική, σεξουαλική, συναισθηματική και οικονομική κακομεταχείριση. Επίσης, περιλαμβάνει τη βία που βασίζεται σε θέματα «τιμής» και τον καταναγκαστικό γάμο (National Institute for Health and Care Excellence, 2016: 5).

Το πρότυπο της επιθετικής και καταναγκαστικής συμπεριφοράς, που συμπεριλαμβάνει σωματικές, σεξουαλικές και ψυχολογικές επιθέσεις καθώς και τον οικονομικό καταναγκασμό σε βάρος της συντρόφου, συνθέτει την εικόνα της ενδοοικογενειακής βίας. Με βάση το πρότυπο αυτό, ακολουθούνται τακτικές από τις οποίες άλλες προκαλούν σωματικές βλάβες, άλλες είναι εγκληματικές και άλλες εκδηλώνονται με τη μορφή καθημερινών επεισοδίων. Πρόκειται για ένα πρότυπο σκόπιμης συμπεριφοράς που στοχεύει στην επίτευξη της συμμόρφωσης ή στον έλεγχο του θύματος. Ο θύτης έχει καθημερινή πρόσβαση στο θύμα, γνωρίζει τις καθημερινές του συνήθειες και τα ευάλωτα σημεία του, και έχει τη δυνατότητα να ασκεί φυσικό και συναισθηματικό έλεγχο στην καθημερινή του ζωή. Το θύμα της ενδοοικογενειακής βίας δεν έχει μόνο να διαχειριστεί το συγκεκριμένο τραύμα που του προκαλείται αλλά και τον φόβο μιας μελλοντικής επίθεσης. Επιπλέον, αντιμετωπίζει κοινωνικούς φραγμούς στην προσπάθεια αποχωρισμού από τον θύτη καθώς επίσης και φραγμούς στην πρόσβαση σε πολιτικές αυτοπροστασίας (Ganley, 2016: 16-18).

3.1.1 Η ενδοοικογενειακή βία στην Ευρώπη και στην Ελλάδα στην εποχή του covid-19

Η ενδοοικογενειακή βία επιδεινώνεται σε καταστάσεις κοινωνικής και οικονομικής αναστάτωσης, όπως αυτή που βίωσε η παγκόσμια κοινότητα κατά τη διάρκεια της καραντίνας της πανδημίας του covid-19. Η διαταραχή της οικογενειακής ρουτίνας, η

παραμονή κατ' οίκον με έναν βίαιο σύντροφο και η απομόνωση στα όρια του οικογενειακού περιβάλλοντος αναγνωρίζονται ως παράγοντες αύξησης του φαινομένου (Pesanmi et al., 2020: 1).

Οι συνθήκες της κοινωνικής απομόνωσης και του κατ' οίκον περιορισμού που επικράτησαν κατά την περίοδο της πανδημίας covid-19 σε συνδυασμό με τις οικονομικές δυσκολίες που προέκυψαν για μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού διευκόλυναν την άσκηση βίας κατά των γυναικών από τους συζύγους/συντρόφους. Η έξαρση του φαινομένου της βίας από τον σύντροφο έχει αναδειχθεί ως μια σκιά της πανδημίας στον απόηχο της υγειονομικής κρίσης covid-19 που εγείρει την ανησυχία και την ανάγκη αφύπνισης παγκοσμίως. Ήδη από το ξέσπασμα της κρίσης, οι κλήσεις των γυναικών στις εθνικές γραμμές βοήθειας για την ενδοοικογενειακή βία εντάθηκαν συγκρινόμενες με το έτος 2019. Ιδίως στην Ιταλία, την πρώτη Ευρωπαϊκή χώρα που ήρθε αντιμέτωπη με την κρίση, στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας αποκαλύπτουν πως στο χρονικό διάστημα από 1^η Μαρτίου έως 20 Απριλίου 2020 οι τηλεφωνικές κλήσεις ήταν 5.031. Αυτή είναι μια αύξηση 75% σε σύγκριση με την ίδια περίοδο το 2019 (Barbara et al., 2022: 2).

Στην Αγγλία και στην Ουαλία, από τα στοιχεία που διαθέτει η αστυνομική αρχή, διαπιστώνεται αύξηση 7% στις καταγεγραμμένες αναφορές ενδοοικογενειακής βίας από τον Μάρτιο έως τον Ιούνιο του 2020 σε σχέση με το 2019. Επιπλέον, καταγράφεται από την Εθνική Γραμμή Ενδοοικογενειακής Κακοποίησης αύξηση στη ζήτηση υποστηρικτικών υπηρεσιών των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας σε ποσοστό 65%, από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 2020, συγκριτικά με τους τρεις πρώτους μήνες του ίδιου έτους. Ωστόσο, τα στοιχεία αυτά δεν επιβεβαιώνουν την αύξηση στον αριθμό των θυμάτων, αλλά ίσως την αύξηση στη σοβαρότητα των περιστατικών κακοποίησης (Office for National Statistics, 2020).

Σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας αυξήθηκαν κατά ένα τρίτο σχεδόν μία εβδομάδα μετά την έναρξη της καραντίνας, ενώ οι προβλέψεις για την μετά την πανδημία εποχή είναι δυσοίωνες λόγω της οικονομικής κρίσης που θα ακολουθήσει (European Parliament, 2020b). Τον Μάρτιο του 2020, πέντε ημέρες μετά την έναρξη της καραντίνας, στην Ισπανία διαπράχθηκε δολοφονία γυναίκας από τον σύζυγό της. Το ίδιο διάστημα στο Βερολίνο, οι αστυνομικές αρχές ανέφεραν αύξηση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας σε ποσοστό 10%. Στη Γαλλία, καταγράφηκε 30% αύξηση καταγγελιών έμφυλης βίας κατά τη διάρκεια του lockdown (Θεοφιλόπουλος κ. ά., 2020: 218).

Όσον αφορά στην Ελλάδα, οι περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας σημείωσαν σημαντική αύξηση τις πρώτες 43 ημέρες του lockdown, κατά τον Μάρτιο και Απρίλιο του 2020, καθώς τα θύματα δεν δίστασαν να καλέσουν τη Γραμμή Βοήθειας. Σύμφωνα με τη Γενική Γραμματεία για την Οικογενειακή Πολιτική και την Έμφυλη Ισότητα, οι κλήσεις τον Μάρτιο του 2020 για ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας ήταν 166 και τον Απρίλιο 648. Από αυτές το 61% αφορούν θύματα γυναίκες/συζύγους. Το 52% εξ αυτών ήταν έγγαμες, το 62% είχαν παιδιά και το 21% ήταν εργαζόμενες. Επιπλέον, τα μεγαλύτερα ποσοστά όσον αφορά στην ηλικία των θυμάτων είναι μεταξύ 40-54 ετών (27%) και μεταξύ 25-39 (18%). Επίσης, το 40% αναζητούσε ψυχοκοινωνική στήριξη και το 36% νομική συμβουλή και βοήθεια (Domestic Violence Reports Quadrupled during Greece's Lockdown, 2020).

Όπως και σε άλλες χώρες της Ε.Ε. έτσι και στην Ελλάδα, η έξαρση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατέστη ευκρινέστερη μετά την άρση των πρώτων περιοριστικών μέτρων, οπότε δόθηκε η ευκαιρία στις γυναίκες να απευθυνθούν σε αρμόδιες αρχές και φορείς αναζητώντας βοήθεια, καθώς αυτή η δυνατότητα ήταν περιορισμένη έως ανύπαρκτη κατά τη διάρκεια του υποχρεωτικού εγκλεισμού (Θεοφιλόπουλος κ. συν., 2020: 219).

3.2 Αίτια και επιπτώσεις

Αντίθετα από άλλες μορφές επιθετικότητας, η ενδοοικογενειακή βία δεν προκαλείται από γενετικά αίτια ή ασθένεια. Είναι μια συμπεριφορά που αποκτάται μέσω των βιωμάτων και των αλληλεπιδράσεων με άτομα και θεσμούς. Για παράδειγμα, ένα αγόρι που βιώνει την κακομεταχείριση της μητέρας από τον πατέρα ή παρατηρεί επαναλαμβανόμενες εικόνες βίας σε βάρος γυναικών στα τηλεοπτικά μέσα (ταινίες, δελτία ειδήσεων κτλ.) ενσωματώνει τις εμπειρίες αυτές και είναι πιθανό να εκδηλώσει ανάλογη συμπεριφορά στην ενήλικη ζωή του. Επίσης, η ενίσχυση του θύτη από άτομα κυρίως του ίδιου φύλου ή λόγω της ανεπαρκούς απόδοσης ευθυνών και επιβολής ποινών μπορεί να οδηγήσει στο ίδιο αποτέλεσμα (Ganley, 2016: 24).

Διάφοροι κοινωνικοί/δημογραφικοί παράγοντες συμβάλλουν στην εκδήλωση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Πιο σημαντικός από αυτούς θεωρείται ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία. Το μορφωτικό επίπεδο, η εργασία, η κατοχή περιουσιακών στοιχείων, η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων καθορίζουν τη θέση

της γυναίκας μέσα στην οικογένεια σε σχέση με τη θέση του άνδρα (Khatoon et al., 2021: 2).

Η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη της βίας κατά των Γυναικών περιγράφει τη βία ως «μια εκδήλωση ιστορικά άνισων σχέσεων εξουσίας μεταξύ ανδρών και γυναικών» (United Nation Human Rights, n.d.). Αυτή η ανισότητα που εξακολουθεί να υπάρχει στις περισσότερες κοινωνίες και γίνεται φανερή με την άνιση πρόσβαση στην εξουσία συμβάλλει σημαντικά στην εμφάνιση και της ενδοοικογενειακής βίας. Η τελευταία βασίζεται στην αντίληψη ότι η γυναίκα κατέχει κατώτερη θέση στην κοινωνία, οπότε οι ελεγκτικές και καταναγκαστικές συμπεριφορές θεωρούνται ως αποδεκτές και ως έναν βαθμό αναμενόμενες. Οι θύτες εσωτερικεύουν δύο μηνύματα που προέρχονται από το κοινωνικό περιβάλλον και την κουλτούρα του: ότι έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν βία για να επιτύχουν τον σκοπό τους και ότι έχουν το δικαίωμα να ελέγχουν τις συντρόφους τους (Causes and Theories of Domestic Violence, n.d.: 5).

Η ενδοοικογενειακή βία είναι μια συμπεριφορά βασισμένη στις έμφυλες διαφορές οι οποίες είναι κοινωνικά και ιστορικά κατασκευασμένες. Οι άνδρες μαθαίνουν να έχουν τον έλεγχο και να χρησιμοποιούν φυσική βία για να διατηρήσουν την κυριαρχία. Τα ήθη και έθιμα και οι παραδόσεις μιας συγκεκριμένης κοινωνίας συντηρούν και ενισχύουν αυτό το μοτίβο συμπεριφοράς. Αν και η βία γενικότερα ασκείται από άνδρες προς άνδρες, όσον αφορά στην ενδοοικογενειακή βία η πλειοψηφία των θυμάτων είναι γυναίκες. Το φύλο επομένως φαίνεται πως είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες εκδήλωσης του φαινομένου (Ganley, 2016: 25).

Οι Flury et al. (2010: 1-2) υποστηρίζουν ότι η ενδοοικογενειακή βία αποτελεί μια από τις πιο συνηθισμένες μορφές της έμφυλης βίας και πως αρκετές μελέτες εκτιμούν ότι ένα ποσοστό 10-35% των γυναικών βιώνουν μια τέτοια εμπειρία σε κάποια στιγμή της ζωής τους. Αφορά στη βία που βασίζεται στις έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες και περιλαμβάνει διάφορες μορφές επίθεσης στη σωματική και συναισθηματική ακεραιότητα του άλλου ατόμου, οι οποίες σχετίζονται με την ισχύ και το φύλο. Παράγοντες επικινδυνότητας θεωρούνται η νεαρή ηλικία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, τα βιώματα βίας στην παιδική ηλικία, η κατάχρηση αλκοόλ ή ουσιών από τον σύντροφο. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπάρχει ένα συγκεκριμένο προφίλ επικινδυνότητας.

Η άσκηση βίας σε ενδοοικογενειακό επίπεδο μπορεί να επιφέρει στο θύμα συναισθηματικά τραύματα, όπως κατάθλιψη, άγχος, κρίσεις πανικού, οδηγώντας στην

κατάχρηση ουσιών και σε διαταραχές μετατραυματικού στρες. Επιπλέον, μπορεί να πυροδοτήσει απόπειρες αυτοκτονίας, ψυχωτικά επεισόδια, εγκατάλειψη και εξαφάνιση από την οικιακή στέγη. Οι γυναίκες που υφίστανται τέτοιου είδους βία μπορεί να εμφανίσουν παθήσεις, όπως ημικρανία, οσφυαλγία, επιληπτικές κρίσεις, γαστρεντερικές διαταραχές, καρδιακά προβλήματα, γυναικολογικά προβλήματα (Naik & Naik, 2016: 1699).

Οι επιπτώσεις της βίας μπορεί να είναι άμεσες ή έμμεσες, βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες. Ποικίλλουν δε ανάμεσα σε σωματικούς τραυματισμούς, ψυχοσωματικά προβλήματα (πονοκέφαλος, πόνος στο στήθος, στην πλάτη), ψυχολογικές/συναισθηματικές διαταραχές (αϋπνία, πρόβλημα συγκέντρωσης, νευρικότητα, φόβος οικειότητας, απώλεια αυτοεκτίμησης και αυτοσεβασμού) έως θανατηφόρες επιπτώσεις. Από στοιχεία ερευνών προκύπτει ότι ένα ποσοστό 37% των γυναικών που έχουν υπάρξει θύματα βίας πάσχουν από κατάθλιψη, 46% από άγχος και κρίσεις πανικού και 45% έχουν μετατραυματικό στρες. Επιπλέον, η βία από τον σύντροφο μπορεί να οδηγήσει το θύμα στη χρήση αλκοόλ, ναρκωτικών ή ηρεμιστικών (Flury et al., 2010: 4).

Λόγω των σοβαρών αρνητικών επιπτώσεων στην υγεία αλλά και των διαστάσεων του φαινομένου, η ενδοοικογενειακή βία την τελευταία δεκαετία έχει αναγνωριστεί ως ζήτημα της δημόσιας υγείας. Πολλά από τα θύματα φέρουν σοβαρά σωματικά ή/και ψυχικά τραύματα οπότε χρήζουν ιατρικής φροντίδας και νοσηλείας. Οι επαγγελματίες υγείας κατέχουν σημαντικό ρόλο στη διάγνωση, στην περίθαλψη, στην ενημέρωση και στη στήριξη των θυμάτων (Ahmed, 2006: 227).

3.3 Νομικό πλαίσιο προστασίας

Η βία κατά των γυναικών και η ενδοοικογενειακή βία αποτελούν ζήτημα του ποινικού δικαίου ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ως μορφή διακρίσεων. Η αντιμετώπισή τους στο πλαίσιο της Ε.Ε. ισοδυναμεί με την προστασία των βασικών αξιών της Ένωσης και με την τήρηση του Ευρωπαϊκού Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων.

Το 2011 στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης (Istanbul Convention) τέθηκε ως στόχος η πρόληψη των περιστατικών βίας κατά των γυναικών και ενδοοικογενειακής βίας, η προστασία των θυμάτων και ο τερματισμός της ατιμωρησίας των δραστών.

Αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό εργαλείο πάνω στο οποίο βασίζεται η δημιουργία των εθνικών νομικών πλαισίων αναφορικά με τα ζητήματα της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας. Παράλληλα, προβλέφθηκε η δημιουργία ενός ανεξάρτητου σώματος εμπειρογνομόνων για την παρακολούθηση της ενσωμάτωσης των άρθρων της Σύμβασης από τις χώρες-μέλη. Έως τον Μάρτιο του 2019 πέραν των χωρών της Ε.Ε. άλλες 45 χώρες υπέγραψαν και αποδέχθηκαν την ανωτέρω Σύμβαση, η οποία τέθηκε σε ισχύ την 1^η Αυγούστου 2014. Το 2021 η Τουρκία είναι το πρώτο κράτος που αποχώρησε από τη Σύμβαση, η οποία έπαυε να ισχύει στη χώρα αυτή από την 1^η Ιουλίου 2021 (European Commission, 2016).

Στην Ελλάδα η Σύμβαση κυρώθηκε με τον ν. 4531/2018 «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας» (ΦΕΚ62/τ.Α΄/05.04.2018). Στο προοίμιο του νόμου αναφέρεται πως η ελληνική πολιτεία αναγνωρίζει την *«de jure και de facto ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών ως βασικό στοιχείο πρόληψης της βίας κατά των γυναικών»* και πως *«η βία κατά των γυναικών συνιστά εκδήλωση των ιστορικά άνισων σχέσεων ισχύος .... οι οποίες έχουν οδηγήσει σε επικυριαρχία και διακρίσεις κατά των γυναικών από τους άνδρες και στην παρακώλυση της πλήρους προόδου των γυναικών»*. Μεταξύ των μορφών έμφυλης βίας που θίγει ο συγκεκριμένος νόμος συγκαταλέγεται η ενδοοικογενειακή βία, για την οποία όπως αναφέρεται στο άρθρο 1 προβλέπεται ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικών και μέτρων για την προστασία των θυμάτων αυτού του είδους βίας.

Στο άρθρο 9 του ίδιου νόμου ορίζεται ότι η πολιτεία αναγνωρίζει και ενθαρρύνει το έργο των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) και της Κοινωνίας των Πολιτών όσον αφορά στη δράση τους σχετικά με την καταπολέμηση της έμφυλης βίας και ως εκ τούτου συνεργάζεται μαζί τους για τα βέλτιστα αποτελέσματα.

3.4 Το κίνημα MeToo

Ένα καινοτόμο και δημιουργικό κίνημα που αναδύθηκε το 2006 στην Αμερική από την Tarana Burke, με σκοπό την υποστήριξη των θυμάτων σεξουαλικής βίας και κακομεταχείρισης, είναι το κίνημα #metoo το οποίο εξαπλώθηκε ραγδαία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Για πρώτη φορά στην ιστορία, ένα κίνημα αναδείχθηκε ως πανίσχυρος πληροφοριοδότης με τις αφηγήσεις των θυμάτων να κατακλύζουν τα

κοινωνικά μέσα δικτύωσης δημοσιοποιώντας τις ανάρμοστες και κακοποιητικές συμπεριφορές. Η αρχή έγινε από επώνυμες γυναίκες. Αυτό που προκαλεί έκπληξη είναι το γεγονός ότι οι γυναίκες που έσπασαν τη σιωπή τους και γνωστοποίησαν τα περιστατικά βίας που είχαν βιώσει επέλεξαν για χρόνια να τα κρατούν ως επτασφράγιστο μυστικό παρά τις φεμινιστικές κατακτήσεις στον δυτικό τουλάχιστον κόσμο. Στη συνέχεια, εκατομμύρια γυναίκες συμμετείχαν στο κίνημα #metoo, το οποίο μάλιστα σε αρκετά μέρη του κόσμου προχώρησε πέρα από τα κοινωνικά μέσα και μεταφέρθηκε στους δρόμους με τις γυναίκες να διαδηλώνουν για μηδενική πολιτική ανεκτικότητας (Bhattacharyya, 2018: 3-4).

Δημιουργήθηκε έτσι ένα κοινωνικό δίκτυο που ώθησε τις γυναίκες σε δράση. Όπως αναφέρουν οι della Porta and Diani (2010: 63, 218), τα κοινωνικά δίκτυα προσφέρουν στα άτομα την αίσθηση ότι ανήκουν σε ένα συλλογικό υποκείμενο το οποίο ενεργοποιείται για να αντιμετωπίσει συλλογικά τα κοινά προβλήματα. Αυτή η συλλογική ταυτότητα συμβάλλει στη συνειδητοποίηση των κοινών στόχων και ωθεί τα άτομα σε συστράτευση για την επίτευξή τους.

Το συγκεκριμένο κίνημα ενθαρρύνει τις γυναίκες να μοιράζονται τις εμπειρίες σεξουαλικής παρενόχλησης και κακοποίησης επιδιώκοντας την απόδοση ευθυνών και ποινών στους δράστες και την παροχή υποστήριξης στα θύματα. Μεγάλη δημοσιότητα απέκτησε το κίνημα μετά τις κατηγορίες του Harvey Weinstein για σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση από αρκετές γυναίκες ηθοποιούς του Χόλυγουντ. Έκτοτε, πολλά θύματα έχουν εμπνευστεί και έχουν δώσει φωνή στις ιστορίες τους βρίσκοντας αλληλεγγύη και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την απαραίτητη στήριξη ώστε να ακολουθήσουν νομικές ενέργειες και να λογοδοτήσουν οι δράστες (Murphy, 2019: 2).

Το κίνημα #metoo λογίζεται ως μια επανάσταση που αφύπνισε όλο τον κόσμο, τον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα, καθώς και τους οργανισμούς που έχουν ως αντικείμενο την έμφυλη βία. Η αλλαγή που επέφερε το κίνημα έγκειται στο γεγονός ότι καλλιέργησε το έδαφος ώστε η παγκόσμια κοινότητα σήμερα να είναι έτοιμη να ακούσει και να αποδεχθεί τόσες φωνές και μαρτυρίες σεξουαλικής κακοποίησης. Το κίνημα #metoo, ωστόσο, αντιμετωπίζει τη μεγαλύτερη πρόκληση, ήτοι να προχωρήσει πέρα από αυτό το σημείο. Η συνειδητοποίηση του προβλήματος είναι αναγκαία, αλλά η πράξη είναι ακόμα πιο επιτακτική. Αυτό που χρειάζεται είναι η αλλαγή της νοοτροπίας σε όλο τον κόσμο και η αμφισβήτηση των δομών και των νορμών που είναι εδραιωμένες διαχρονικά (Ponte, 2019: 57-58).

Όπως αναφέρει η Regulska (2018: 5-6), το κίνημα #metoo δεν έχει την ίδια απήχηση σε όλους τους πολιτισμούς. Για πολλούς θεωρείται ως προνόμιο των αναπτυγμένων χωρών, το οποίο δεν μπορούν να απολαύσουν οι γυναίκες που ζουν σε ακραία φτώχεια ή σε χώρες που μαστιζονται από τον πόλεμο ή σε δικτατορίες ή απολυταρχικά καθεστώτα (Β. Κορέα, Ρωσία, Σαουδική Αραβία, κλπ). Επιπλέον, η δυναμική του περιορίζεται από το γεγονός ότι αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως συλλογικό υποκείμενο και επομένως δεν διακρίνει μεταξύ των διαφορετικών διαστάσεων που λαμβάνει το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας με βάση το πολιτιστικό πλαίσιο και την κουλτούρα κάθε χώρας. Μια πράξη ενδοοικογενειακής βίας στις δυτικές χώρες συνιστά εγκληματική πράξη, ενώ σε άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα στην Ινδία, είναι ένα απλό καθημερινό γεγονός.

Παρά την δυναμική εξάπλωση του κινήματος #metoo, το φαινόμενο της έμφυλης βίας δεν έχει περιοριστεί. Το γεγονός αυτό δημιουργεί προβληματισμούς σχετικά με τη δυνατότητα του κινήματος να λειτουργήσει ως ανασταλτικός παράγοντας της βίας, ενώ παράλληλα εγείρει τον προβληματισμό για ένα σύγχρονο «κυνήγι των μαγισσών». Η επιλογή των γυναικών να κρατούν τη σιωπή τους βασίζεται σε μια βαθιά ριζωμένη πατριαρχική νοοτροπία και σε έναν μισογυνισμό που διακατέχει τις ανθρώπινες κουλτούρες. Συγχρόνως, είναι αξιοσημείωτο ότι μεγάλος αριθμός γυναικών τόσο στον αναπτυγμένο όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο δικαιολογούν την ενδοοικογενειακή βία ή κακομεταχείριση. Διάφοροι λόγοι, όπως η ντροπή ή ο φόβος του κοινωνικού στιγματισμού, οι απειλές του θύτη, οι κατηγορίες ότι ψεύδονται, το ενδεχόμενο να καταστρέψουν την καριέρα τους, απωθούν τις γυναίκες από το να αποκαλύψουν τις εμπειρίες βίας και κακοποίησης. Η πρακτική της απόδοσης ευθυνών στο θύμα έχει κεντρικό ρόλο σε αυτή την αντίδραση, καθώς στις περισσότερες κοινωνίες το βάρος της πράξης βαρύνει το θύμα και όχι τον δράστη (Bhattacharyya, 2018: 8).

Παρόλα αυτά, το κίνημα έχει συμβάλει καθοριστικά στην ανάδειξη του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού NCADV, μέσω του #metoo διαπιστώνεται πως σχεδόν 20 άτομα κάθε λεπτό κακοποιούνται από τον σύντροφό τους, το 33% των γυναικών έχουν πέσει θύμα σωματικής βίας από τον σύζυγο ή τον σύντροφο και σχεδόν 1 στις 5 γυναίκες έχει βιαστεί από τον σύντροφό της. Άλλα στοιχεία επιβεβαιώνουν ότι οι καταγγελίες για ενδοοικογενειακή βία μέσω του #metoo έχουν αυξηθεί σε ποσοστό 30% (Williams, 2019).

Κεφάλαιο 4^ο Οι ΜΚΟ για την ισότητα των φύλων

4.1 Ο ρόλος των ΜΚΟ στην ισότητα των φύλων

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) είναι μη κερδοσκοπικές εθελοντικές ενώσεις πολιτών που συγκροτούνται σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο. Επιτελούν μια πληθώρα ανθρωπιστικών λειτουργιών, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, το περιβάλλον, η υγεία. Αποτελούν διάυλο υπεράσπισης των συμφερόντων των πολιτών προς τις κυβερνήσεις, ελέγχουν τις πολιτικές που υιοθετούνται και ενθαρρύνουν τα άτομα στην πολιτική συμμετοχή μέσω της παροχής πληροφόρησης. Ειδικότερα, οι ΜΚΟ που αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων και στην ουσιαστική κατοχύρωση των γυναικείων δικαιωμάτων έχουν κεντρικό ρόλο στην ενεργοποίηση των διαφόρων ενδιαφερομένων μερών, των κοινωνικών και θρησκευτικών ομάδων, των κυβερνήσεων, των επιχειρήσεων, με στόχο την προώθηση της έμφυλης ισότητας (Megersa Tola, 2019: 66).

Η παρουσία των ΜΚΟ στα δημοφιλή μέσα κοινωνικής δικτύωσης αυξάνεται όλο και περισσότερο. Ο ρόλος τους στην εμπλοκή των κοινοτήτων για την ανάπτυξη πρωτοβουλιών με σκοπό την αντιμετώπιση μείζονων κοινωνικών ζητημάτων είναι καταλυτικός. Συνεισφέρουν στα κοινωνικά κινήματα μέσα από τις καμπάνιες, τα προγράμματα, τα δίκτυα. Ως κοινωνική συνιστώσα διευκολύνουν τη συλλογική δράση και κινητοποιούν τους πολίτες. Προσεγγίζουν αποτελεσματικά τις ευάλωτες ομάδες, όπως τις γυναίκες και τις μειονότητες, παρέχοντας άμεση απόκριση σε επείγουσες καταστάσεις και προσφέροντας λύσεις στις ανάγκες των κοινοτήτων. Περαιτέρω, διαθέτουν την ευελιξία να παρεμβαίνουν σε όλους τους τομείς της πληροφόρησης, της εκπαίδευσης, του ελέγχου, της υποστήριξης. Όσον αφορά στο ζήτημα της ενδυνάμωσης των γυναικών, τις ενισχύουν ώστε να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που αναδύονται από τις πολιτισμικές πεποιθήσεις και την κουλτούρα της έμφυλης ανισότητας και των διακρίσεων, προσφέροντας συμβουλευτική υποστήριξη, νομική βοήθεια, οικονομική στήριξη, ενίσχυση της αυτοεκτίμησης (Nikkhah et al., 2010: 753-754).

Η όξυνση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια και μάλιστα με ιδιαίτερη έξαρση την περίοδο της πανδημίας covid-19, ώθησε στη δημιουργία δικτύου σε διεθνές επίπεδο που έλαβε τη μορφή κοινωνικού κινήματος. Όπως οι γυναικείες εργατικές οργανώσεις του 19^{ου} αιώνα και οι φεμινιστικές οργανώσεις του 20^{ου} αιώνα δημιουργήθηκαν μέσα από γυναικεία δίκτυα που πήραν τη μορφή κινήματων με συγκεκριμένα αιτήματα (della Porta and Diani, 2010: 281), έτσι

και σήμερα έχουν αναδυθεί αντίστοιχα κοινωνικά κινήματα με συλλογική ταυτότητα με σκοπό την αντίσταση στη βία σε βάρος των γυναικών. Η σύγχρονη δικτυακή οργάνωση διευκολύνεται στον συντονισμό των αγώνων των μελών της λόγω της αμεσότητας της επικοινωνίας των ψηφιακών μέσων. Το κίνημα #metoo για παράδειγμα, μέσω των social media, έχει συμβάλει στη συσπείρωση των γυναικών παγκοσμίως αναφορικά με το ζήτημα της έμφυλης βίας. Στο πλαίσιο αυτό, οι ΜΚΟ εκφράζουν τα αιτήματα των κοινωνικών κινήματων που αφορούν στα γυναικεία δικαιώματα και συμβάλλουν στην ενδυνάμωση των γυναικών που κινδυνεύουν από την δίνη της έμφυλης βίας (Yeng & Yap, 2020).

4.2 Οι ΜΚΟ «FEMEN», «ΔΙΟΤΙΜΑ», «ΤΟ ΜΩΒ»

Οι FEMEN είναι ένα παγκόσμιο γυναικείο κίνημα στο οποίο οι γυναίκες ακτιβίστριες λαμβάνουν μέρος έχοντας γυμνό το πάνω μέρος του σώματός τους ζωγραφισμένο με σλόγκαν και στολισμένο με λουλούδια. Τα μέλη της είναι δυναμικές γυναικείες προσωπικότητες με φυσική και ψυχική ανθεκτικότητα, που τους επιτρέπει να αντιστέκονται στις επιχειρήσεις καταστολής από τις αστυνομικές αρχές, ωθούμενες από ιδεολογικούς σκοπούς. Στόχος τους είναι η αντίσταση στην πατριαρχική τάξη πραγμάτων που ιστορικά συντηρεί τις διακρίσεις και ανισότητες μεταξύ των φύλων. Θεωρούνται ως η σύγχρονη ενσάρκωση των ατρόμητων και ελεύθερων Αμαζόνων. Η ριζοσπαστική ακτιβιστική οργάνωση ιδρύθηκε στην Ουκρανία το 2008, ενώ σήμερα έχει την έδρα της στη Γαλλία. Υποστηρίζουν ότι μάχονται την πατριαρχία στις εκφάνσεις της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών, της δικτατορίας και της θρησκείας (FEMEN, 2022). Οι FEMEN περιγράφουν την ιδεολογία τους με τρεις λέξεις: σεξτρεμισμός, αθεϊσμός και φεμινισμός. Το μανιφέστο τους αναφέρει τις φράσεις: «ο Θεός είναι γυναίκα», «γυμνόστηθες τζιχαντίστριες», «άθες μάγισσες» κάνοντας επίθεση αφενός στους θρησκευτικούς θεσμούς και αφετέρου ενσωματώνοντας θρησκευτικές αναφορές στην ακτιβιστική τους ρητορική (Reestorff, 2018: 207).

Η ΔΙΟΤΙΜΑ-Κέντρο για τα έμφυλα Δικαιώματα και την Ισότητα- είναι μια ΜΚΟ που δημιουργήθηκε το 1989 με πρωτοβουλία γυναικών από διάφορους επιστημονικούς τομείς και έχει ως σκοπό να αναδείξει και να αντιμετωπίσει τις έμφυλες διακρίσεις κατά των γυναικών στον κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό τομέα. Έχει ενεργό συμμετοχή σε κοινωνικές και πολιτικές δράσεις του φεμινιστικού χώρου στην Ελλάδα

και στο εξωτερικό. Πραγματοποιεί συναντήσεις με διάφορους φορείς με σκοπό την ανταλλαγή απόψεων και την αλληλεπίδραση πάνω σε ζητήματα έμφυλων προκαταλήψεων, διαμορφώνει προτάσεις πολιτικής για την έμφυλη ισότητα επιδιώκοντας την ενσωμάτωση του φύλου σε κοινωνικές, εργασιακές και άλλες πολιτικές. Παρέχει δωρεάν υπηρεσίες συμβουλευτικής, νομικής και ψυχολογικής υποστήριξης σε γυναίκες με στόχο την ενδυνάμωσή τους (ΔΙΟΤΙΜΑ, χ.χ.).

ΤΟ ΜΩΒ ιδρύθηκε ως νομικό πρόσωπο το 2015 και αποτελεί μια φεμινιστική συλλογικότητα που μεταξύ άλλων έχει ως σκοπό την εξάλειψη της πατριαρχίας και της έμφυλης βίας, την εξάλειψη των διακρίσεων λόγω φύλου, την υποστήριξη των γυναικείων δικαιωμάτων και της ισότητας των φύλων. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 3 του καταστατικού, αναπτύσσει τις παρακάτω κύριες δραστηριότητες:

- ενημέρωση του κοινού για θέματα σχετικά με τα γυναικεία δικαιώματα.
- επικοινωνία και συνεργασία με άλλες οργανώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών.
- διεξαγωγή μελετών και ερευνών σε θέματα ισότητας, έμφυλων διακρίσεων και έμφυλης βίας.
- συμμετοχή σε προγράμματα και δημόσιες εκδηλώσεις για την ευαισθητοποίηση του κοινού.
- παροχή νομικής στήριξης σε γυναίκες θύματα της βίας ή των διακρίσεων (Καταστατικό Πανελλαδικού Σωματείου Το Μωβ, 2015).

4.3 Δράσεις και συμβολή των ΜΚΟ «FEMEN», «ΔΙΟΤΙΜΑ», «ΤΟ ΜΩΒ» στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας

Η ριζοσπαστική οργάνωση FEMEN είναι γνωστή για τις ακτιβιστικές εκδηλώσεις διαμαρτυρίας της με αντικείμενο τα πολιτικά και ανθρώπινα δικαιώματα με έμφαση στα δικαιώματα των γυναικών και στην αποδόμηση των θεσμών που συντηρούν την πατριαρχία. Μια τέτοια διαμαρτυρία είναι αυτή που πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2018 στην Πρεσβεία της Νότιας Κορέας στο Παρίσι, όπου διαδήλωσαν ενάντια στην έμφυλη ανισότητα. Παράλληλα, σε ένδειξη αλληλεγγύης 10.000 γυναίκες συγκεντρώθηκαν στη Σεούλ, γεγονός που αποτελεί τη μεγαλύτερη φεμινιστική συγκέντρωση στην Κορέα κατά του μισογυνισμού (FEMEN, 2018).

Το 2017 οι FEMEN διαδήλωσαν στο Βατικανό ενάντια στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ως ιστορικό καταπιεστή των γυναικών, σε μια προσπάθεια αλληλεγγύης με

το κίνημα viral#MeToo social media movement (Kuruvilla, 2017). Ενδεικτικά παρατίθεται σύνδεσμος με βίντεο της Daily Mail Online που παρουσιάζει τη διαμαρτυρία στο Βατικανό κατά της πατριαρχίας, όπου ακτιβίστρια αρπάζει τον μικρό Χριστό και συλλαμβάνεται:

[FEMEN activist steals baby Jesus whilst topless in Vatican City | Daily Mail Online](#)

Ανάμεσα στα ζητήματα για τα οποία αγωνίζονται οι FEMEN είναι και το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας. Το 2015 διαδήλωσαν μαζί με τους Podemos στη Μαδρίτη διατρανώνοντας τη φωνή τους κατά των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και των ενδοοικογενειακών κακοποιητικών πράξεων και των γυναικοκτονιών (Tens of Thousands incl Podemos, FEMEN Protest Domestic Violence in Madrid, 2015).

Το Κέντρο ΔΙΟΤΙΜΑ από το 1989 έως σήμερα έχει υλοποιήσει αναρίθμητες δράσεις και προγράμματα με στόχο την αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας. Ενδεικτικά αναφέρονται οι δράσεις που υλοποιήθηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας covid-19, για την ευαισθητοποίηση της κοινότητας για τα θύματα και την ενημέρωση για τα δικαιώματα των γυναικών (ΔΙΟΤΙΜΑ, 2020):

- Εξέδωσε οδηγό με πλήρη αναφορά στα δικαιώματα των γυναικών και των παιδιών στο οικογενειακό πλαίσιο και γνωστοποίηση των δυνατών μέσων στα οποία μπορούν να προσφύγουν για να ζητήσουν βοήθεια (όπως για παράδειγμα, η τηλεφωνική γραμμή SOS15900).
- Διοργάνωσε καμπάνια μέσω των κοινωνικών μέσων δικτύωσης ώστε να επιτύχει τη διάχυση των πληροφοριών στο ευρύ κοινό και να αναδείξει τις διογκούμενες διαστάσεις του προβλήματος.

ΤΟ ΜΩΒ πραγματοποιεί σημαντικές δράσεις αναφορικά με την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας. Στην ιστοσελίδα που διαθέτει, κάθε ενδιαφερόμενος/η έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί, να προβληματιστεί, να ευαισθητοποιηθεί σχετικά με το πρόβλημα. Οργανώνει καμπάνιες, δημοσιεύει άρθρα, προβαίνει σε συλλογή υπογραφών συσπειρώνοντας την κοινότητα, συνεργάζεται με τα Συμβουλευτικά Κέντρα. Κατά την περίοδο της πανδημίας covid-19, ΤΟ ΜΩΒ άσκησε παρέμβαση προς την ΓΓΟΠΦ με επιστολή στην οποία υπογράμμισε την έκδηλη ανησυχία για το πλήθος μηνυμάτων που δέχθηκε από γυναίκες οι οποίες κατήγγειλαν συστηματική κακοποίηση από τον σύζυγό τους. Η ΜΚΟ τόνισε πως είναι επιτακτική ανάγκη να υλοποιηθεί εκστρατεία ενημέρωσης των γυναικών σχετικά με τα μέσα προστασίας τους και τις υποστηρικτικές δομές που λειτουργούν στη χώρα ώστε να βρουν καταφύγιο. Επιπλέον, διατύπωσε την πρόταση της παροχής κατ' οίκον ψυχολογικών

υποστηρικτικών υπηρεσιών και της επιτήρησης των κακοποιητικών συζύγων με στόχο την προστασία και την ενδυνάμωση των γυναικών (Το Μωβ για την Ενδοοικογενειακή Βία στις μέρες Κορωνοϊού, 2020).

4.3.1 Το Κέντρο WOMENSOS

Το δίκτυο δομών WOMENSOS δημιουργήθηκε με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω των προγραμμάτων ΕΣΠΑ, στο πλαίσιο του Εθνικού Προγράμματος για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών 2010-2013. Πρόκειται για ένα δίκτυο συμβουλευτικών κέντρων στην ελληνική επικράτεια που λειτουργούν ως «καταφύγια» των γυναικών-θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας. Η τηλεφωνική γραμμή 15900 λειτουργεί (από το 2011) σε 24ωρη βάση 7 ημέρες την εβδομάδα ενθαρρύνοντας τις γυναίκες να αποκαλύψουν ή/και να καταγγείλουν περιστατικά βίας. Παράλληλα, το Κέντρο έχοντας ενσωματώσει την ψηφιακή καινοτομία διαθέτει διεύθυνση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και διεύθυνση στο Facebook για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, χ.χ.).

Το Κέντρο WOMENSOS υποστηρίζεται από τη Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (ΓΓΟΠΠΦ). Κατά την περίοδο της πανδημίας covid-19, ακολούθησε πολιτικές ενίσχυσης των θυμάτων της ενδοοικογενειακής βίας. Διασφάλισε την πρόσβαση των θυμάτων στα κέντρα φιλοξενίας και στους ξενώνες, παρείχε ψυχοκοινωνική στήριξη και διαχείριση των περιστατικών μέσω της πανελλαδικής γραμμής SOS15900 ή μέσω διαδικτυακών συνεδριών ή ακόμα και με τη φυσική παρουσία τηρουμένων των υγειονομικών πρωτοκόλλων. Προώθησε τα τηλεοπτικά σποτ εθνικής εμβέλειας «Μένουμε στο σπίτι αλλά δεν μένουμε σιωπηλές» και «Μένουμε σπίτι δεν σημαίνει υπομένουμε τη βία». Διεύρυνε τη συνεργασία με άλλους φορείς. Για παράδειγμα, υπέγραψε πρωτόκολλο συνεργασίας με την Περιφέρεια Αττικής για τη Γραμμή Υποστήριξης 1110 μέσω της οποίας ειδικοί επιστήμονες παρείχαν συμβουλευτική υποστήριξη σε γυναίκες. Μετέφρασε ενημερωτικά φυλλάδια σε κύριες ομιλούμενες γλώσσες των γυναικών προσφύγων (ΓΓΟΠΠΦ, 2020b: 3-4). Κατά την έναρξη της πανδημίας (Μάρτιος-Απρίλιος 2020), οι γυναίκες που έλαβαν υποστηρικτικές υπηρεσίες ανήκουν κυρίως στην ηλικιακή ομάδα 46-55 ετών, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους είναι άνεργες, ενώ η βία που δέχθηκαν προέρχεται από τους συζύγους. Αναφορικά με το μορφωτικό τους επίπεδο, οι

περισσότερες έχουν λάβει δευτεροβάθμια ή μεταλυκειακή εκπαίδευση. Όσον αφορά στις γεωγραφικές περιφέρειες, αυτές με τα μεγαλύτερα ποσοστά είναι η Αττική (42% και 45%, Μάρτιος και Απρίλιος 2020 αντίστοιχα), η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (9% και για τους δύο μήνες) και η Κρήτη (4%) (ΓΓΟΠΗΦ, 2020b: 6, 8). Η θετική συμβολή των Συμβουλευτικών Κέντρων της WOMENSOS στη διαχείριση περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας αποτυπώνεται στην παρακάτω εικόνα (1). Τον Μάρτιο του 2020 εξυπηρετήθηκαν 246 γυναίκες, ενώ τον Απρίλιο σημειώθηκε αύξηση σε ποσοστό 23,2%, ήτοι εξυπηρετήθηκαν 303 γυναίκες.

Εικόνα 1: Σύνολο εξυπηρετούμενων γυναικών στα Συμβουλευτικά Κέντρα της ΓΓΟΠΗΦ, Μάρτιος-Απρίλιος 2020

Πηγή: ΓΓΟΠΗΦ (2020b: 5)

Εκτός από το πολύτιμο έργο στη συμβουλευτική υποστήριξη και στην παροχή βοήθειας στις γυναίκες, η τηλεφωνική γραμμή SOS15900 για την καταγγελία περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο καταγραφής της έξαρσης του φαινομένου. Όπως αναφέρει ο Βλαχουτσάκος (2022), τους πρώτους επτά μήνες του 2022 οι κλήσεις ανέρχονται σε 2.090, εκ των οποίων οι 708 πραγματοποιήθηκαν μόνο μέσα στους μήνες Ιούνιο και Ιούλιο. Εκτός από τα αριθμητικά στοιχεία προκύπτουν και τα δημογραφικά δεδομένα των θυμάτων, τα οποία δείχνουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των θυμάτων είναι έγγαμες γυναίκες με παιδιά και άνεργες. Οι μορφές βίας που καταγράφονται είναι σωματική, ψυχολογική, λεκτική, οικονομική.

Κεφάλαιο 5^ο Συνέντευξη με στέλεχος της οργάνωσης «ΤΟ ΜΩΒ»

Στο παρόν κεφάλαιο καταγράφονται οι απαντήσεις που δόθηκαν από τον συνεντευξιαζόμενο-στέλεχος της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ» στις ερωτήσεις που περιέχονται στο ερωτηματολόγιο οι οποίες σχεδιάστηκαν με βάση τους θεματικούς άξονες (βλ. Παράρτημα).

Άξονας 1^{ος}: κοινωνικό προφίλ των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας.

Αναφορικά με τα δημογραφικά/κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών που καταγγέλλουν ότι έχουν βιώσει περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας διαπιστώνεται ότι αυτές προέρχονται από όλα τα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα χωρίς περιορισμό με βάση την εθνική καταγωγή. Όπως φαίνεται και από τα στοιχεία που καταγράφονται στην τηλεφωνική γραμμή 15900, θύμα μπορεί να είναι κάθε γυναίκα χωρίς διάκριση με βάση την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, την εθνικότητα. Ωστόσο, μεταξύ αυτών πιο ευάλωτες είναι οι άνεργες γυναίκες με παιδιά. Η έλλειψη οικονομικών πόρων δυσχεραίνει τη διαχείριση τέτοιου είδους περιστατικών, καθώς οι γυναίκες αυτές βρίσκονται σε οικονομική εξάρτηση από τον σύζυγο/σύντροφο. Η οικονομική ανεξαρτησία και το αναβαθμισμένο μορφωτικό επίπεδο θεωρούνται ως δύο βασικοί παράγοντες βέλτιστης διαχείρισης και αντιμετώπισης του προβλήματος από την πλευρά των γυναικών. Με βάση στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων για το διάστημα Μαρτίου-Απριλίου 2020, ως ομάδες επικινδυνότητας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν οι γυναίκες ηλικίας 40-54 ετών. Συγκεκριμένα, για την παραπάνω περίοδο αναφοράς η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα που κάλεσε τη γραμμή SOS ανέρχεται σε ποσοστό 61% και 27% αντίστοιχα. Τέλος, όπως υποστηρίχθηκε οι περιοχές στην ελληνική επικράτεια με τις περισσότερες κλήσεις σε βοήθεια είναι η Αττική, η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και η Κρήτη.

Άξονας 2^{ος}: συναισθηματική κατάσταση θυμάτων και βαθμός ενημέρωσης.

Αναφορικά με τη συναισθηματική κατάσταση των γυναικών που καταγγέλλουν περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, διαπιστώνεται δισταγμός και φόβος στο στάδιο της καταγγελίας, αλλά και αγωνία και αμφιβολία σχετικά με την αποτελεσματικότητα που μπορεί να έχει η προσφυγή τους στους αρμόδιους φορείς υποστήριξης. Ανεξάρτητα από το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο ή την εθνική προέλευση, όλες οι γυναίκες έχουν το κοινό αίσθημα του φόβου λόγω της βίας που έχουν υποστεί, ενώ διακατέχονται από δισταγμό και ενοχές αισθανόμενες ότι προδίδουν τον σύντροφό

τους καταγγέλλοντας τις κακοποιητικές πράξεις που έχει διαπράξει σε βάρος τους. Αυτά τα αρνητικά συναισθήματα δεν είναι μόνιμα και σταθερά, ωστόσο επιβαρύνουν την ψυχολογική κατάσταση των γυναικών που καταφεύγουν στις ΜΚΟ και συγκεκριμένα στο ΜΩΒ για να ζητήσουν βοήθεια. Ανάμεσα σε αυτές τις γυναίκες, άλλες έχουν κάποια σχετική ενημέρωση αναφορικά με τα δικαιώματα και τα υφιστάμενα μέσα προστασίας τους και άλλες επιδιώκουν να ενημερωθούν καθώς δεν γνωρίζουν σχετικά. Το ΜΩΒ συμβάλλει στην ενημέρωση των γυναικών-θυμάτων εξειδικεύοντας την κάθε περίπτωση είτε πρόκειται για εργαζόμενες ή άνεργες γυναίκες είτε για γυναίκες με ή χωρίς παιδιά. Παράλληλα, γνωστοποιεί την τηλεφωνική γραμμή 15900 ώστε να απευθυνθούν και να λάβουν περαιτέρω ενημέρωση για τα ζητήματα που τους απασχολούν και υποστήριξη για τη διαχείρισή τους.

Άξονας 3^{ος}: συμβολή της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ» στην πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

ΤΟ ΜΩΒ συμβάλλει στην πρόληψη και στην προστασία των γυναικών-θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας δημοσιεύοντας τις δράσεις που αναλαμβάνει και υλοποιεί αναφορικά με τα καταγγελλόμενα περιστατικά. Επιπλέον, στηρίζει τις γυναίκες-θύματα συζητώντας μαζί τους το πρόβλημα και καθοδηγώντας σχετικά με τις ενέργειες που πρέπει να ακολουθήσουν. Εν γένει, επιδιώκει να δρα συμπληρωματικά προς την πολιτεία και να καλύπτει διάφορες πτυχές της καθημερινής ζωής των θυμάτων συνδράμοντας στη βέλτιστη διαχείριση των προβλημάτων τους με στόχο την ευημερία τους. Ως παραδείγματα της συνδρομής αναφέρονται η παροχή συνοδείας σε ιατρικές επισκέψεις, η στήριξη για εύρεση και εξοπλισμό νέας στέγης προκειμένου να απομακρυνθούν από το επικίνδυνο οικογενειακό περιβάλλον, η νομική εκπροσώπηση, η παρέμβαση σε αστυνομικό τμήμα προκειμένου να καταγραφεί το περιστατικό και να γίνουν συστάσεις στον σύζυγο καθώς έχουν διαπιστωθεί προσπάθειες συγκάλυψης, οι ενέργειες για απέλαση κακοποιητικών συντρόφων που βρίσκονται στη χώρα χωρίς άδεια παραμονής. Παράλληλα, δείχνει έμπρακτη αλληλεγγύη σε δίκες περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας, ενώ επίσης έχει οργανώσει ομάδες αλληλεγγύης οι οποίες συνδράμουν το έργο άλλων οργανώσεων στο ζήτημα αυτό. Στο Παράρτημα 2 παρατίθενται δύο σύνδεσμοι (link) με περιπτώσεις της έμπρακτης αλληλεγγύης που δείχνει ΤΟ ΜΩΒ.

Μελλοντικές δράσεις και προτάσεις της συγκεκριμένης ΜΚΟ αφορούν στη συνεργασία με το Κέντρο WOMENSOS, καθώς αυτό το θεσμικό όργανο λειτουργεί

ως κέντρο αναφοράς για τις ΜΚΟ, από το οποίο αντλούν τα απαραίτητα στοιχεία για τα περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας, ενώ οι ενέργειες της ΓΓΟΠΠΦ σχετικά με το ζήτημα χαράσσουν τις κατευθυντήριες γραμμές των ΜΚΟ. Υποστηρίχθηκε ότι θα πρέπει να βελτιωθεί το τηλεφωνικό κέντρο 15900 και να προσληφθούν μόνιμοι υπάλληλοι, καθώς επίσης και να υπάρξει μέριμνα για τη μελλοντική τύχη (ασφάλεια, εργασία κτλ.) των γυναικών που καταγγέλλουν την ενδοοικογενειακή βία. Κάποια προγράμματα αποκατάστασης των θυμάτων που υφίστανται επί του παρόντος, όπως για παράδειγμα αυτά του Δήμου Αθηναίων, δεν θεωρούνται αρκετά. Ο συμμετέχων στην έρευνα αναφέρθηκε στις στρατηγικές προτεραιότητες της ΓΓΟΠΠΦ για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, σύμφωνα με τα οριζόμενα στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης. Έμφαση δίνεται στη διατομεακή συνεργασία, στον συντονισμό των συναρμόδιων κρατικών φορέων, στη συνεργασία με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και με την τοπική αυτοδιοίκηση. Στόχος είναι η καταγραφή με όσο το δυνατό μεγαλύτερη ακρίβεια των δεδομένων για κάθε μορφή έμφυλης βίας, μεταξύ αυτών και της ενδοοικογενειακής, η ευαισθητοποίηση του κοινού αναφορικά με την αποτίναξη των πατριαρχικών στερεοτύπων και η συνεχής επιμόρφωση των επαγγελματιών που παρέχουν υπηρεσίες στις γυναίκες-θύματα. Το ΜΩΒ στοχεύει να συνδράμει την πολιτεία στους στόχους αυτούς με καμπάνιες, ραδιοφωνικές/τηλεοπτικές εκπομπές, διαδικτυακές συζητήσεις, προβολή βίντεο ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, στηρίζοντας το έργο του Συμβουλευτικού Κέντρου. Επιπλέον, στηρίζει την πρωτοβουλία της ΓΓΟΠΠΦ για τη δημιουργία της διαδικτυακής πύλης <https://metoogreece.gr/> με σκοπό τη συλλογή δεδομένων από περιστατικά έμφυλης βίας και τον συντονισμό των δράσεων για την καταπολέμησή τους. Η πλατφόρμα διαθέτει και λογαριασμό στο instagram (https://www.instagram.com/metoo_greece/) για τη διευκόλυνση της διάχυσης των πληροφοριών. Τέλος, βρίσκεται υπό επεξεργασία η δημιουργία Εργαλείου Εκτίμησης/ Αξιολόγησης Κινδύνου (Risk Assessment Tool) το οποίο θα αξιοποιηθεί για την εκτίμηση του επιπέδου υποτροπής των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας. Το ΜΩΒ φιλοδοξεί να ενισχύσει τις δράσεις του μέσα από την αξιοποίηση των παραπάνω μέτρων πρόληψης, καταπολέμησης και προστασίας.

Κεφάλαιο 6^ο Συζήτηση

Από τις απαντήσεις του συνεντευξιαζόμενου-στελέχους της οργάνωσης «ΤΟ ΜΩΒ», διαπιστώνεται ότι η άσκηση ενδοοικογενειακής βίας μπορεί να συμβεί σε οποιαδήποτε γυναίκα, ανεξάρτητα από κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης ή εθνική καταγωγή. Παρόλα αυτά, οι γυναίκες που δεν εργάζονται και έχουν παιδιά είναι πιο ευάλωτες και υφίστανται βαρύτερες επιπτώσεις, καθώς χωρίς τα απαραίτητα οικονομικά μέσα δεν είναι σε θέση να αντιδράσουν δυναμικά. Αντίθετα, αυτές οι οποίες είναι εργαζόμενες και συγχρόνως κατέχουν υψηλότερο επίπεδο μόρφωσης διαπιστώνεται ότι μπορούν να διαχειριστούν καλύτερα μια ενδοοικογενειακή κακοποιητική πράξη σε βάρος τους.

Συγκεκριμένα, στην ερώτηση ποια είναι τα δημογραφικά/κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών που καταγγέλλουν ότι έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία ο συνεντευξιαζόμενος απάντησε ότι *«προέρχονται από όλους τους χώρους και από των πλουσίων και των μορφωμένων και από τους χώρους των φτωχών και αυτών που δεν έχουν εργασιακή ασφάλεια ..... η γυναίκα που έχει οικονομική επιφάνεια μπορεί καλύτερα να διαχειριστεί τέτοια θέματα ..... γιατί έχει τα μέσα».*

Στην ερώτηση «με βάση ποια χαρακτηριστικά θα μπορούσατε να ταξινομήσετε τις ομάδες επικινδυνότητας» απάντησε ότι η ενδοοικογενειακή βία *«αφορά όλες τις ηλικίες, τα μορφωτικά επίπεδα και τις οικονομικές καταστάσεις. Απλά όταν το οικονομικό επίπεδο είναι πιο εύρωστο, ή το μορφωτικό επίπεδο υψηλό, η γυναίκα έχει τα μέσα για να αντιμετωπίσει καλύτερα τα προβλήματα».*

Επιπλέον, πρόσθεσε ότι κατά την περίοδο της πανδημίας και συγκεκριμένα το χρονικό διάστημα Μαρτίου-Απριλίου 2020, τα επίσημα στοιχεία που αντλούνται μέσω της ΓΓΟΠΠΦ δείχνουν ότι μεγαλύτερο κίνδυνο διατρέχουν οι γυναίκες που βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 40-54 ετών, ενώ τα περισσότερα καταγεγραμμένα περιστατικά συγκεντρώνονται στην περιοχή της Αττικής.

Σύμφωνα με όσα υποστήριξε ο συνεντευξιαζόμενος οι γυναίκες που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία βιώνουν όχι μόνο τον φόβο για τη ζωή και την ασφάλειά τους, αλλά επίσης ανησυχούν για την έκβαση της υπόθεσής τους, ενώ συγχρόνως βρίσκονται σε σύγχυση που προκαλείται από τις ενοχές που αισθάνονται καταγγέλλοντας τον σύζυγο/σύντροφο, καθώς υποσυνείδητα εκλαμβάνουν αυτή τη συμπεριφορά ως προδοσία απέναντί του. Στην ερώτηση αν διαπιστώνεται δισταγμός, φόβος ή ενδοιασμός/ενοχές στις καταγγέλλουσες, ο συνεντευξιαζόμενος απάντησε ότι *«όλα*

αυτά διαπιστώνονται: δισταγμός, φόβος, αγωνίας, αμφιβολία αν θα έχουν κάποιο θετικό αποτέλεσμα».

Περαιτέρω, η έλλειψη ενημέρωσης για τα δικαιώματα και τα μέσα προστασίας τους αυξάνει την ανασφάλεια και το αίσθημα φοβίας. Από την απάντηση στο ερώτημα σχετικά με τον βαθμό ενημέρωσης των γυναικών για τα δικαιώματα και τα μέσα προστασίας από την ενδοοικογενειακή βία, κατέστη προφανές ότι υπάρχει έλλειμμα στην ενημέρωση. Συγκεκριμένα η απάντηση ήταν *«τις παραπέμπουμε στη γραμμή 15900 για να τις ενημερώνουν. Και εμείς προφανώς τις ενημερώνουμε, αλλά είναι πιο σωστό να ενημερώνονται από τον θεσμικό φορέα. Εμείς πιο πολύ τις στηρίζουμε, δηλαδή αν συναντήσουν άρνηση ή αδιαφορία παίρνουμε τηλέφωνο την αστυνομία, διαμαρτυρόμαστε, κάνουμε καταγγελίες αν χρειαστεί».*

Η συμβολή της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ» στην αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας είναι ιδιαίτερα σημαντική, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις που δόθηκαν στη συνέντευξη. Η οργάνωση λειτουργεί υποστηρικτικά, στηρίζει και καθοδηγεί τις καταγγέλλουσες, παρέχει συνδρομή σε διάφορα επίπεδα της καθημερινής τους ζωής. Συγχρόνως, ασκεί παρεμβάσεις στις κρατικές υπηρεσίες και στις αστυνομικές αρχές πιέζοντας για την βέλτιστη διαχείριση κάθε καταγγελίας, για την ενημέρωση των καταγγελλουσών και την ευαισθητοποίηση της κοινότητας στα ζητήματα έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας. Συνεργάζεται με άλλες ΜΚΟ και με τους πολιτειακούς φορείς, δείχνει την αλληλεγγύη του με την παράσταση εκπροσώπων σε δικαστικές διαδικασίες. Στην ερώτηση *«με ποιους τρόπους ΤΟ ΜΩΒ συμβάλλει στην πρόληψη και στην προστασία των γυναικών-θύματων ενδοοικογενειακής βίας»* η απάντηση ήταν: *«με τα δημοσιεύματά μας, με τις συζητήσεις που κάνουμε και αν οι γυναίκες αποφασίσουν να καταγγείλουν, είμαστε δίπλα τους και τις συνδράμουμε γιατί χρειάζονται υποστήριξη την οποία δεν προσφέρει η πολιτεία».*

Περαιτέρω, όπως προκύπτει από τη συνέντευξη, ΤΟ ΜΩΒ συνεργάζεται με το Κέντρο WOMENSOS, τον επίσημο κρατικό φορέα για την ενδοοικογενειακή βία, τόσο σε επίπεδο ανταλλαγής πληροφοριών σχετικά με τα καταγγελλόμενα περιστατικά όσο και σε επίπεδο χάραξης πολιτικής για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Η συνεργασία αυτή στοχεύει στην ακριβέστερη καταγραφή και ανάλυση των δεδομένων των καταγγελιών, στην ευαισθητοποίηση της κοινότητας, στην επιμόρφωση των επαγγελματιών που παρέχουν υποστηρικτικές υπηρεσίες στα θύματα. ΤΟ ΜΩΒ με διάφορες δράσεις, όπως καμπάνιες, ραδιοφωνικές/τηλεοπτικές εκπομπές, διαδικτυακές συζητήσεις, προβολή βίντεο ενισχύει το έργο του Συμβουλευτικού Κέντρου

WOMENSOS για τον εκσυγχρονισμό των μεθόδων καταγραφής και υποστήριξης. Αναφορικά με περαιτέρω δράσεις και προτάσεις της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ», ο συνεντευξιαζόμενος υποστήριξε τα εξής: *«εμείς επιθυμούμε να βελτιωθεί η γραμμή 15900, να προσληφθούν μόνιμοι υπάλληλοι και όχι υπάλληλοι με συμβάσεις έργου. Πολύ σημαντικό είναι να δούμε τι γίνεται την επόμενη μέρα. Αυτό δεν το φροντίζει η πολιτεία, δηλαδή π.χ. μια γυναίκα θα πάει στον ξενώνα ..... μετά τι θα κάνει; Για την εργασιακή συμβουλευτική .... δεν υπάρχει η δέουσα μέριμνα».*

Κεφάλαιο 7^ο Καλές πρακτικές-Συμπεράσματα

7.1 Καλές πρακτικές

Η αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας είναι ένα ζήτημα που χρήζει συνολικής διαχείρισης από την πολιτεία, την κοινωνία, τους εκπαιδευτικούς θεσμούς. Πέρα από την ενδυνάμωση των γυναικών-θυμάτων με στόχο την ανάκτηση της αυτοεκτίμησής τους και του ελέγχου της προσωπικής τους ζωής, η εξάλειψη του φαινομένου φαίνεται πως είναι ζήτημα βαθιάς αναδιαμόρφωσης των κοινωνικών στερεοτύπων και δομών που συντηρούν τις αντιλήψεις περί κατωτερότητας των γυναικών.

- Στην κατεύθυνση αυτή μπορούν να συμβάλουν οι φορείς εκπαίδευσης εστιάζοντας στη δημιουργία πολιτών με δημοκρατική συνείδηση, με ανανεωμένες αντιλήψεις περί σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και απόρριψης κάθε μορφής διακρίσεων και δη των έμφυλων διακρίσεων και ανισοτήτων.
- Οι κρατικοί και κοινωνικοί φορείς οφείλουν να στηρίζουν τον οικογενειακό θεσμό, καθώς μέσα στους κόλπους της οικογένειας διαπλάθονται οι νέοι και υιοθετούν πρότυπα συμπεριφοράς για την υπόλοιπη ζωή τους.
- Στην εποχή της κοινωνίας της γνώσης και της πληροφορίας ιδιαίτερη είναι η συμβολή των ψηφιακών μέσων στην ευαισθητοποίηση της κοινότητας σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, στη δημιουργία τοπικών δικτύων εγρήγορσης και καταγγελίας περιστατικών, στην άμεση και έγκαιρη δημοσιοποίηση κάθε πράξης ενδοοικογενειακής βίας.

Εκτός από τους οργανωμένους κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς, οι κοινότητες θα πρέπει να αναλάβουν πρωτοβουλίες για την αποτροπή των περιστατικών

που συμβαίνουν στα όρια τους, την παροχή βοήθειας στα θύματα και την καθ' οιονδήποτε τρόπο έκφραση της μη ανοχής στους θύτες.

7.2 Συμπεράσματα

Από όσα εκτέθηκαν στο θεωρητικό και στο ερευνητικό μέρος της παρούσας εργασίας, γίνεται φανερό ότι το φαινόμενο της ενδοοικογενειακής βίας αφενός δεν αποτελεί μια πρωτοεμφανιζόμενη μορφή έμφυλης βίας κατά των γυναικών και αφετέρου εκδηλώνεται με ιδιαίτερη ένταση τα τελευταία χρόνια και μάλιστα την περίοδο της πανδημίας covid-19. Ως ενδοοικογενειακή βία ορίζεται η σκόπιμη πρόκληση σωματικής ή ψυχολογικής βλάβης στις γυναίκες από τους συζύγους ή τους συντρόφους τους.

Σύμφωνα με τους ειδικούς, οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εκδήλωση της ενδοοικογενειακής βίας είναι κυρίως κοινωνικοί/δημογραφικοί και σχετίζονται με τη θέση και τον ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία. Τα πατριαρχικά στερεότυπα που παραμένουν παγιωμένα συντηρούν τις αντιλήψεις για την υποδεέστερη θέση της γυναίκας στην οικονομική, κοινωνική, πολιτική σφαίρα του σύγχρονου βίου και τροφοδοτούν τις έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες. Οι αντιλήψεις αυτές σε συνδυασμό με την εσωτερίκευση προτύπων άσκησης ανδρικής εξουσίας προς τις γυναίκες, είτε λόγω οικογενειακών βιωμάτων είτε λόγω μιμητικών συμπεριφορών, μπορούν έως έναν βαθμό να ερμηνεύσουν το φαινόμενο κακομεταχείρισης των γυναικών από οικεία πρόσωπα, όπως ο σύζυγος ή ο σύντροφος. Οι επιπτώσεις στην ψυχοσωματική υγεία των γυναικών είναι σοβαρές, ενώ συγχρόνως η όξυνση της ενδοοικογενειακής βίας συνιστά ένα νοσηρό φαινόμενο για το οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται να λάβουν επιτακτικά μέτρα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η ενδοοικογενειακή βία επιφέρει αρνητικά συναισθηματικά και ψυχοσωματικά αποτελέσματα στο θύμα. Η απώλεια της αυτοεκτίμησης και του αυτοσεβασμού, ο φόβος της απόκτησης οικειότητας, οι κρίσεις πανικού, το άγχος, η κατάθλιψη είναι ορισμένες ψυχολογικές/συναισθηματικές διαταραχές που παρατηρούνται στα θύματα (Naik & Naik, 2016: 1699; Flury et al., 2010: 4). Για τους λόγους αυτούς, η ενδοοικογενειακή βία αντιμετωπίζεται σήμερα ως ζήτημα της δημόσιας υγείας (Ahmed, 2006: 227).

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας και της σοβαρότητάς τους τα τελευταία χρόνια είναι μια πραγματικότητα που αποδεικνύεται από σχετικές έρευνες (Barbara et al., 2022: 2; Office for National Statistics, 2020; Θεοφιλόπουλος κ. συν., 2020: 218).

Από το 2020, όταν εκδηλώθηκε η υγειονομική κρίση, παρατηρείται αύξηση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας ή/και της βαρύτητας των περιστατικών, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την αύξηση των τηλεφωνικών κλήσεων στις εθνικές γραμμές βοήθειας για την ενδοοικογενειακή βία και από στοιχεία καταγγελιών που διαθέτουν οι αστυνομικές αρχές. Όπως υποστηρίζουν οι μελετητές, ο κατ' οίκον περιορισμός και η κοινωνική απομόνωση κατά τη διάρκεια της καραντίνας σε συνδυασμό με τα οικονομικά προβλήματα συνέβαλαν στην επιδείνωση των οικογενειακών σχέσεων με αποτέλεσμα την πύκνωση του αριθμού και της σοβαρότητας των πράξεων βίας σε ενδοοικογενειακό επίπεδο. Στη δημοσιοποίηση των περιστατικών αυτών συμβάλλει το διαδικτυακό κίνημα #metoo, το οποίο έχοντας λάβει τη μορφή ενός κοινωνικού δικτύου που αντιμετωπίζει τις γυναίκες ως συλλογικό υποκείμενο τις ενθαρρύνει να αποκαλύψουν την προσωπική τους αρνητική εμπειρία και να συστρατευτούν στον αγώνα καταπολέμησης της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας.

Οι διαστάσεις του φαινομένου της έξαρσης της ενδοοικογενειακής βίας και η αναγκαιότητα λήψης μέτρων προστασίας και καταπολέμησης εκφράζονται από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) που εργάζονται για την υπεράσπιση των γυναικείων δικαιωμάτων και δη για την ενίσχυση των γυναικών-θύματων καθώς και την επιβολή των ανάλογων ποινών στους θύτες. Οι ΜΚΟ επιτελούν σημαντικό έργο συνεργαζόμενες με τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες, όπως η ΓΓΟΠΠΦ και το Δίκτυο Δομών WOMENSOS, και προσφέροντας ουσιαστική στήριξη στις γυναίκες που έχουν ανάγκη.

Από τις πιο γνωστές ΜΚΟ σε ευρωπαϊκό επίπεδο είναι οι FEMEN με ακτιβιστική δράση που στρέφεται κατά της πατριαρχίας και των θεσμών που την αντιπροσωπεύουν. Στον ελληνικό χώρο, η ΔΙΟΤΙΜΑ και ΤΟ ΜΩΒ είναι δύο ΜΚΟ που στοχεύουν μέσω των δράσεών τους να ευαισθητοποιήσουν το ευρύ κοινό, να παρέχουν ενημέρωση στις γυναίκες σχετικά με τα δικαιώματα και τα μέσα προστασίας τους, να προσφέρουν συμβουλευτική, ψυχολογική, νομική και υλική υποστήριξη στα θύματα.

Η ακτιβιστική οργάνωση FEMEN έχει αναπτύξει τη δράση της στον ευρωπαϊκό χώρο και επιδιώκει μέσω δυναμικών διαδηλώσεων και συγκρούσεων, ακόμα και με τις

αστυνομικές αρχές, να διαμαρτυρηθεί για τις έμφυλες διακρίσεις και ανισότητες. Στο Παρίσι το 2018 διαδήλωσαν ενάντια στην έμφυλη ανισότητα (FEMEN, 2018). Το 2017 στην Ιταλία, συγκεκριμένα στο Βατικανό, διαδήλωσαν ενάντια στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ως διαχρονικό θεσμό της πατριαρχίας δείχνοντας την αλληλεγγύη τους στο κίνημα viral#MeToo social media movement (Kuruvilla, 2017). Το 2015 στη Μαδρίτη διαδήλωσαν μαζί με τους Podemos κατά της ενδοοικογενειακής βίας και κατά των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και των γυναικοκτονιών (Tens of Thousands incl Podemos, FEMEN Protest Domestic Violence in Madrid, 2015).

Η ΔΙΟΤΙΜΑ πραγματοποιεί συναντήσεις με φορείς και οργανώσεις για την ανταλλαγή απόψεων και πληροφοριών σχετικών με το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας, έχει ενεργητική παρουσία σε φεμινιστικές δράσεις, προβάλλει θέσεις και προτάσεις για την κατοχύρωση της έμφυλης ισότητας, παρέχει συμβουλευτική, νομική και ψυχολογική υποστήριξη στις γυναίκες-θύματα (ΔΙΟΤΙΜΑ, χ.χ.). Διοργανώνει ενημερωτικές καμπάνιες για τις ίδιες τις γυναίκες αλλά και την κοινότητα, παρέχει πληροφόρηση σχετικά με τα δικαιώματα και τα μέσα προστασίας των γυναικών και των παιδιών που υφίστανται την ενδοοικογενειακή βία (ΔΙΟΤΙΜΑ, 2020).

ΤΟ ΜΩΒ προσφέρει ενημέρωση για θέματα σχετικά με τα γυναικεία δικαιώματα, συνεργάζεται με άλλες οργανώσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό για την ανταλλαγή πληροφοριών και εμπειριών, διεξάγει μελέτες και έρευνες σε θέματα έμφυλης βίας, συμμετέχει σε προγράμματα και εκδηλώσεις για την ευαισθητοποίηση του κοινού, παρέχει νομικής υποστήριξη (Καταστατικό Πανελλαδικού Σωματείου Το Μωβ, 2015). Στην περίοδο της πανδημίας ΤΟ ΜΩΒ απέστειλε επιστολή στην ΓΓΟΠΙΦ υπογραμμίζοντας την επιτακτική ανάγκη υλοποίησης εκστρατείας ενημέρωσης των γυναικών-θυμάτων και διατυπώνοντας προτάσεις για τη βέλτιστη διαχείριση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας (Το Μωβ για την Ενδοοικογενειακή Βία στις μέρες Κορωνοϊού, 2020). Στην επίσημη ιστοσελίδα της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ» αναρτώνται οι δράσεις (καμπάνιες, εκπομπές, διαδικτυακές συζητήσεις, άρθρα, βίντεο) για την ενδοοικογενειακή βία, ενώ επίσης επιβεβαιώνεται η συνεργασία με το Κέντρο WOMENSOS (Το Μωβ για την Ενδοοικογενειακή Βία στις μέρες Κορωνοϊού, 2020).

- della Porta, D., & and Diani, M. (2010). Κοινωνικά Κινήματα. Εκδόσεις: Κριτική.
- Dickson-Swift, V., James, E.L., Kippen, S., & Liamputtong, P. (2007). Doing sensitive research: what challenges do qualitative researchers face? *Qualitative Research*, 7: 327-353. Doi: 10.1177/1468794107078515.
- ΔΙΟΤΙΜΑ. (χ.χ.). Ποιες είμαστε. Ανακτήθηκε 21 Αυγούστου 2022, από url [Ταυτότητα - Διοτίμα \(diotima.org.gr\)](http://diotima.org.gr)
- ΔΙΟΤΙΜΑ. (2020). Ενδοοικογενειακή βία κατά τη διάρκεια της πανδημίας της νόσου covid-19. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου 2022, από url [Diotima_CovidDomViolence-A5-web-final-1.pdf](#)
- Domestic Violence Reports Quadrupled during Greece's Lockdown. (2020). Ανακτήθηκε 6 Αυγούστου 2022, από url [Domestic violence reports quadrupled during Greece's lockdown \(keeptalkinggreece.com\)](#)
- European Commission. (2016). Istanbul Convention: combating violence against women. Ανακτήθηκε 7 Αυγούστου 2022, από url [Istanbul Convention: combatting violence against women \(europa.eu\)](#)
- European Commission. (2021). 2021 Report on Gender Equality in the EU. Ανακτήθηκε 24 Ιουλίου 2022, από url [annual_report_ge_2021_en.pdf \(europa.eu\)](#)
- European Commission. (2022). International Women's Day 2022: Commission proposes EU-wide rules to combat violence against women and domestic violence. Ανακτήθηκε 25 Ιουλίου 2022, από url https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1533
- European Parliament. (2020b). COVID-19: Stopping the rise in domestic violence during lockdown. Ανακτήθηκε 6 Αυγούστου 2022, από url [COVID-19: Stopping the rise in domestic violence during lockdown | News | European Parliament \(europa.eu\)](#)
- European Parliament. (2020a). Violence against women in the EU. Ανακτήθηκε 28 Ιουλίου 2022, από url [Violence against women in the EU \(europa.eu\)](#)
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). Violence against women: an EU-wide survey. Ανακτήθηκε 28 Ιουλίου 2022, από url [Violence against women: an EU-wide survey \(europa.eu\)](#)
- FEMEN. (2022). About us. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2022, από url [About Us – FEMEN](#)
- FEMEN. (2018). FEMEN Protest at the South Korean Embassy in Paris. Ανακτήθηκε 30 Αυγούστου 2022, από url [FEMEN Protest at the South Korean Embassy in Paris – FEMEN](#)

- Flury, M., Nyberg, E., & Riecher-Rossler, A. (2010). Domestic violence against women: definitions, epidemiology, risk factors and consequence. *Swiss Med Wkly*, 140:w13099, pp. 1-6. doi: 10.4414/smw.2010.13099.
- Ganley, A.L. (2016). Domestic Violence: The What, Why, and Who, as relevant to criminal and civil court domestic violence cases, Chapter 2. DV Manual for Judges. Ανακτήθηκε 6 Αυγούστου 2022, από url [Microsoft Word - CHAPTER 2 \(wa.gov\)](#)
- Θεοφιλόπουλος, Θ., Μοσχοβάκου, Ν., & Μπούνα, Α. (2020). Δευτερογενείς κίνδυνοι μιας πανδημίας. Η αύξηση της έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας. Έβδομο Τακτικό Συνέδριο Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας. *Κοινωνίες μετά την κρίση, κοινωνίες χωρίς κρίση*; Ελληνική Κοινωνιολογική Εταιρεία. Διαδικτυακό Συνέδριο, Αθήνα 23-25 Σεπτεμβρίου 2020.
- Ηνωμένα Έθνη. (χ.χ.). Στόχος 5-Ισότητα των φύλων. Ανακτήθηκε, 26 Ιουλίου 2022, από url <https://unric.org/el/%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CF%83-5-%CE%B9%CF%83%CE%BF%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CF%86%CF%85%CE%BB%CF%89%CE%BD/>
- Heise, L. (1993). Violence against women: the hidden health burden. *World Health Statistics Quarterly. World Health Organization*, 46(1), 78-785.
- Heise, L., Ellsberg, M., & Gottmoeller, M. (2002). A global overview of gender-based violence. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 78 Suppl. 1, S5-S14.
- Plesanmi, O.S, Ariyo, M., & Afolabi, A.A. (2020). Domestic violence amid the COVID-19 lockdown: a threat to individual safety. *Global Biosecurity*, 2(1).
- Καταστατικό Πανελλαδικού Σωματίου Το Μωβ. (2015). Ανακτήθηκε, 2 Σεπτεμβρίου 2022, από url [ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΕΙΟΥ \(tomov.gr\)](#)
- Kelmendi, K. (2013). Violence against Women: Methodological and Ethical Issues. *Psychology*, Vol. 4, No 7, 559-565.
- Khatoon, F., Fatima, M., Zaidi, Z., Nishad, S., & Ahmad, A. (2021). Domestic Violence During Pregnancy: Evaluating the Impact on Maternal and Perinatal Health-A Pilot Study in Uttar Pradesh. *The Journal of Obstetrics and Gynecology of India*. doi: 10.1007/s13224-021-01463-4
- Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J. et al. (2002). World Report on violence and health. Geneva: World Health Organization. Ανακτήθηκε, 25 Ιουλίου 2022, από url https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sequence=1

- Kuruvilla, C. (2017). Topless Femen Activists Stage # MeToo Protest Against The Patriarchy At The Vatican. Huffpost. Ανακτήθηκε, 20 Αυγούστου 2022, από url [Topless Femen Activists Stage #MeToo Protest Against The Patriarchy At The Vatican | HuffPost Women](#)
- Megersa Tola, H. (2019). A Role of Non-Governmental Organization for Women Empowerment through Decision Making in Ethiopia a Review. *Inter. J. Econ. Bus. manage.* 7(2): 63-68. doi: 10.14662.IJEBM2019.150.
- Murphy, M. (2019). Introduction to #MeToo Movement. *Journal of Feminist Family Therapy, Vol. 31:* 2-3, 63-65. doi: 10.1080/08952833.2019.1637088,
- Naik, I.B., & Naik, A.R. (2016). Domestic Violence: Its Causes, Consequences and Preclusions Strategies. *IJARIE, Vol. 2,* Issue 2, pp. 1697-1705.
- National Institute for Health and Care Excellence. (2016). Domestic violence and abuse. Ανακτήθηκε, 4 Αυγούστου 2022, από url [Domestic violence and abuse \(nice.org.uk\)](#)
- New Zealand Family Violence Clearinghouse (NZFVC). (2020). *Preventing and Responding to Family, Whānau and Sexual Violence during COVID-19.* Ανακτήθηκε, 24 Ιουλίου 2022, από url <https://nzfvc.org.nz/COVID-19/preventing-responding-violence-COVID-19>
- Nikkhah, H.A., Samah, A.A., & Redzuan, M. (2010). The Impact of NGO' functions on Women Participation in Capacity Building Programmes in Iran. *Journal of American Science, 6(10):* 752-761.
- Office for National Statistics. (2020). Domestic abuse in England and Wales overview: November 2020. Ανακτήθηκε, 5 Αυγούστου 2022, από url [Domestic abuse in England and Wales overview - Office for National Statistics \(ons.gov.uk\)](#)
- Παπαϊωάννου, Α., Θεοδωράκης, Ι., & Γούδας, Μ. (2004). *Για μια καλύτερη φυσική αγωγή.* Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Χριστοδουλίδη.
- Παπαγεωργίου, Γ., (1998). Έλεγχος Ποιότητας στην κοινωνική έρευνα. Κριτήρια Εγκυρότητας και αξιοπιστία, αντιμετώπιση τους. Ανακτήθηκε, 13 Σεπτεμβρίου 2022, από url [file:///C:/Users/69A1~1/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa19092.6456/%CE%92_%CE%B5_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85.pdf](file:///C:/Users/69A1~1/AppData/Local/Temp/Rar$DIa19092.6456/%CE%92_%CE%B5_%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%BF%CF%85.pdf)

- Pokharel, S. (2008). Gender discrimination: Women perspectives. *Nepalese Journal of Development and Rural Studies*, 5(2), 80-87.
- Ponte, J. (2019). *Bringing grassroots activism into the fight against sexual harassment in the European Parliament*, Ch. 3. In: F. Botti et al. (eds.). *The #Metoo Social Media Effect and its Potentials for Social Change in Europe*. Foundation for European Progressive Studies. ISBN: 978-2-930769-30-1
- Pounder, J., & Coleman, M. (2002). Women-better leaders than men? In general and educational management it still “all depends”. *Leadership and Organization Development Journal* 23(3): 122-133. DOI: 10.1108/01437730210424066
- Reestorff, C.M. (2018). Affective activism and political secularism: The unending body in the Femen movement, Book 1, pp. 207-215. Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2022, από url <https://www.researchgate.net/publication/331971818>
- Regulska, J. (2018). The #MeToo Movement as a Global Learning Moment. *International Higher Education*, No. 94. doi: 10.6017/ihe.2018.94.10514
- Ρεθυμιωτάκη, Ε., Μαροπούλου, Μ., & Τσακιστράκη, Χ. (2015). *Φεμινισμός και Δίκαιο*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα Ανακτήθηκε 23 Ιουλίου 2022, από url [“Φεμινισμός και Δίκαιο” • Ανοικτή Βιβλιοθήκη \(openbook.gr\)](#)
- Salvini, S. (2014). Gender Discrimination. In: Michalos, A.C. (eds) *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Springer, Dordrecht. doi: 10.1007/978-94-007-0753-5_1126
- Shastri, A. (2014). Gender Inequality and Women Discrimination. *Journal of Humanities and Social Science*, Vol. 19, Issue 11, Ver. VII, 27-30.
- Tens of Thousands incl Podemos, FEMEN Protest Domestic Violence in Madrid. (2015). Ανακτήθηκε, 28 Ιουλίου 2022, από url [Tens of Thousands incl Podemos, FEMEN Protest Domestic Violence in Madrid – FEMEN](#)
- Το Μωβ για την Ενδοοικογενειακή Βία στις μέρες Κορωνοϊού. (2020). Ανακτήθηκε 20 Αυγούστου 2022, από url [Το Μωβ για την Ενδοοικογενειακή Βία στις μέρες Κορωνοϊού - Μένουμε Μαζί - Κόμβος ενημέρωσης και δράσης \(menoumemazi.org\)](#)
- United Nation Human Rights. (n.d.). Violence against women. Ανακτήθηκε, 27 Ιουλίου 2022, από url https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_VAW_WEB.pdf

- Unicef (2017). Gender Equality: Glossary of terms and concepts. Unicef Regional Office for South Asia. Ανακτήθηκε, 23 Ιουλίου 2022, από url [Gender equality: GLOSSARY OF TERMS AND CONCEPTS \(unicef.org\)](https://www.unicef.org/gender-equality/glossary-of-terms-and-concepts)
- United Nations. (1993). 48/104 Declaration on the Elimination of Violence against Women. Forty-eighth session. Agenda item 111. Ανακτήθηκε, 23 Ιουλίου 2022, από url [A/RES/48/104 - Declaration on the Elimination of Violence against Women - UN Documents: Gathering a body of global agreements \(un-documents.net\)](https://www.un.org/en/development/desa/pd/datastore/indicators/48104)
- UNWOMEN. (2020). COVID-19 and Ending Violence Against Women and Girls. Ανακτήθηκε, 28 Ιουλίου 2022, από url [Issue-brief-COVID-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf \(unwomen.org\)](https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/12/issue-brief-covid-19-and-ending-violence-against-women-and-girls-en.pdf)
- Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. (χ.χ.). Επιχειρησιακό Πρόγραμμα-Μεταρρύθμιση Δημόσιου Τομέα. Ανακτήθηκε, 29 Αυγούστου 2022, από url [Βία Κατά Των Γυναικών \(womensos.gr\)](https://www.womensos.gr/)
- Wani, Z.A., & Dastidar, R.G. (2018). Gender inequality-A Global issue. *International Journal of Research*, Vol. 5, Issue 19, pp. 383-395. e-ISSN: 2348-6848.
- World Health Organization. (n.d.). Gender and Health. Ανακτήθηκε, 22 Ιουλίου 2022, από url https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1
- Williams, S. (2019). How Has the #MeToo Movement Impacted Accusations of Domestic Violence? Ανακτήθηκε, 6 Αυγούστου 2022, από url [How Has #MeToo Impacted Accusations of Domestic Violence? \(swilliams-law.net\)](https://www.swilliams-law.net/)
- Yeng, K.W. & Yap, E. (2020). 5 NGOs you may not know that fight for women's rights and welfare. Ανακτήθηκε, 21 Αυγούστου 2022, από url [5 NGOs you may not know that fight for women's rights and welfare | Options, The Edge \(optionstheedge.com\)](https://www.optionstheedge.com/5-ngos-you-may-not-know-that-fight-for-women-s-rights-and-welfare/)
- Zarar, R., Buksh, M.M., & Khaskheli, W.A. (2017). Causes and Consequences of Gender Discrimination against Women in Quetta City. *Arts and Social Sciences Journal*, 8:3. Doi: 10.4172/2151-6200.1000277

Ιστότοποι

[FEMEN activist steals baby Jesus whilst topless in Vatican City | Daily Mail Online](https://www.dailymail.com/news/uk-home-affairs/femen-activist-steals-baby-jesus-whilst-topless-in-vatican-city)
Ανακτήθηκε, 28 Ιουλίου 2022.

Παράρτημα 1

Ερωτηματολόγιο για τη συνέντευξη

Άξονας 1^{ος}: κοινωνικό προφίλ θυμάτων της ενδοοικογενειακής βίας

1. Ποια είναι τα δημογραφικά/κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών που καταγγέλλουν ότι έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή βία;
2. Ποιες είναι οι ομάδες γυναικών που εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό επικινδυνότητας, σύμφωνα με τα περιστατικά που καταγγέλλονται στην οργάνωσή σας;
3. Με βάση ποια χαρακτηριστικά θα μπορούσατε να ταξινομήσετε τις ομάδες επικινδυνότητας; (για παράδειγμα, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, οικονομική ανεξαρτησία, τόπος διαμονής των γυναικών, ήτοι αστικά κέντρα ή επαρχία κτλ.).

Άξονας 2^{ος}: συναισθηματική κατάσταση θυμάτων και βαθμός ενημέρωσης

4. Διαπιστώνετε κάποιον δισταγμό, φόβο ή ενδοιασμό/ενοχές από τις γυναίκες-θύματα κατά την περιγραφή των περιστατικών βίας που υπέστησαν;
5. Πόσο ενημερωμένες είναι οι καταγγέλλουσες σχετικά με τα δικαιώματά τους και τα μέσα προστασίας όσον αφορά σε θέματα έμφυλης ενδοοικογενειακής βίας;

Άξονας 3^{ος}: συμβολή των ΜΚΟ στην πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας

6. Με ποιους τρόπους η ΜΚΟ συμβάλλει στην πρόληψη και στην προστασία των γυναικών-θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας;
7. Αναφερθείτε σε δράσεις της ΜΚΟ σε θέματα ενημέρωσης, πρόληψης, στήριξης και προστασίας και σε αποτελέσματα που έχουν προκύψει από αυτές.
8. Προτείνετε περαιτέρω δράσεις ή μέτρα που θα υλοποιηθούν μελλοντικά ή θα προταθούν για υλοποίηση σε κρατικούς φορείς για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση του προβλήματος.

Παράρτημα 2

Αλληλεγγύη της ΜΚΟ «ΤΟ ΜΩΒ»

<https://tomov.gr/2022/03/11/allileggyi-stin-areti-palioy/>

<https://tomov.gr/2022/02/28/marilena-veneti-syggenis-moy-mayrise-to-mati/>